

LIDÉ OD TEMELÍNA

Antonín Pelíšek

DRUHÉ VYDÁNÍ

Kniha spisovatele a novináře Antonína Pelíška, kterou právě otevíráte, není čtením na dobrou noc. Je to dokument, je to beletrie? Je to výpověď.

Výpověď složená z celé škály vyznání lidí, kteří protrpěli své. Jistě teprve pak si mnozí z nich uvědomili to, co nám ostatním mnohdy ve spěchu života uniká. Totiž to nejprostší, a přitom nejsilnější. Pocítění domova.

A proto si troufám říci, že pro lidi, kteří do této knížky poskytli svá vyznání a své snímky, bylo a je tragédií, že své domovy ztratili, aniž by jim kdokoliv jejich tradice a teplo mohl čímkoliv nahradit.

A proto si troufám říci, že do osudů těchto lidí, jejichž domovy zmizely ve jménu nepochopitelného zásahu, vnikla bolest.

A proto si troufám říci, že je tato knížka, první svého druhu, až téměř modlitbou i nadějí, že podobným zásahům do cesty obyčejného člověka je také možno zabránit.

Mgr. Zdeněk Šmaus, 1999

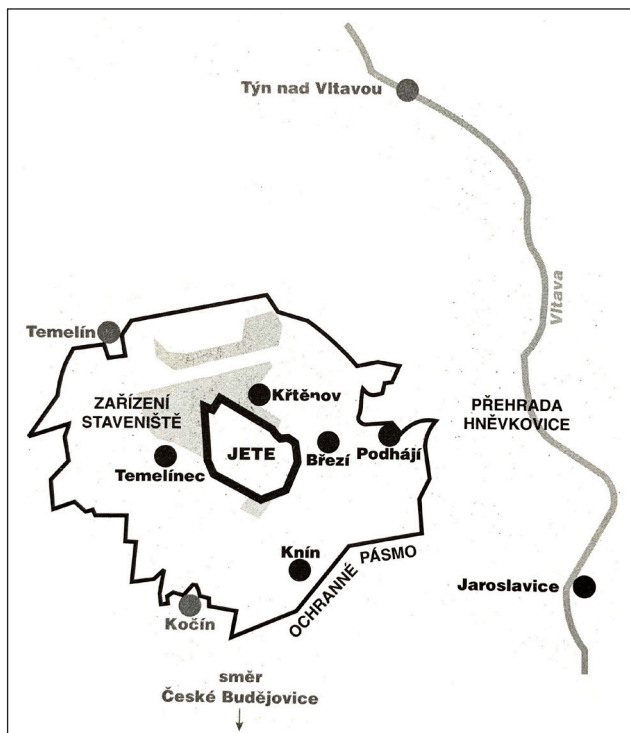

Antonín Pelíšek

Lidé od Temelína

Druhé vydání

2021

© Antonín Pelíšek, 1999, 2021

Fotografie © Slavomír Kubeš, Jaroslav Sýbek a archiv obyvatelů vesnic

ISBN 978-80-270-9271-3

Předmluva ke 2. vydání

Když jsem před 25 lety shromažďoval materiály pro publikaci Lidé od Temelína, připadal jsem si jako tulák zašlými časy. O svých peripetích mi vykládali lidé, jež prožili odsun ze svých domů a vesnic ležících v ochranné zóně Jaderné elektrárny Temelín. Neměli na toto období příjemné vzpomínky. Stát s nimi zacházel tvrdě a nesmlouvavě jako s překážkou pokroku. Jejich příběhy jsem si tehdy nahrával na diktafon a věřil, že byly jen posledním zábleskem bývalé totality, kdy život jedince neměl v rámci společenství valnou hodnotu. Je pravda, že stavba elektrárny i demolice staveb pokračovaly jaksi setrvačně dál, ale příslibem do budoucnosti byla slova politiků okamžitě po nastolení demokracie. Slibovali, že takové zneužívání moci už nikdy nenastane. Vzpomínám jako novinář na jejich slova o konci devastace krajiny nevhodnými stavbami, o zákazu ničení zemědělské půdy a vodních toků chemikáliemi, o konci drancování lesů a rabování nerostného bohatství. Rád jsem tomu, ostatně jako spousta jiných, uvěřil. Uběhlo čtvrt století a já mám často pocit, že svět se otočil nazpět. Opět máme konflikty mezi ochránci krajiny, drobnými vlastníky půdy a zkorumpovanými politiky a státními úředníky, kteří deformují statut veřejného zájmu a preferují sílu peněz padajících do kapes několika soukromníků. Jsem přesvědčen, že kdyby se odsun od Temelína opakoval dnes znovu, dopadli by obyvatelé malebných vesnic stejně. Bohužel, většina z nich, kteří v knížce vystupují, se už dívá na jadernou elektrárnu odjinud. Z dimenze, kde působí docela jiná energie.

Antonín Pelíšek, březen 2021

Prolog (1. vydání, 1999)

Vesnice, které musely zemřít

V roce 1980 rozhodla československá vláda o výstavbě jaderné elektrárny u jihočeského Temelína. Státní program rozvoje energetiky situovaný na budoucnost těžkého průmyslu a určený Radou vzájemné hospodářské pomoci počítal původně se čtyřmi atomovými elektrárnami s reaktory sovětské konstrukce. Tři výrobní energie z jádra měly stát na českém území federace, jedna na Slovensku. Jako první a nakonec jediná začala vznikat roku 1986 elektrárna v Temelíně. Z původních čtyř bloků o celkovém výkonu čtyř tisíc megawatt rozhodla v roce 1990 polistopadová československá vláda dokončit pouze dva.

Projekt pro první a druhý blok spatřil světlo světa v roce 1984 a o dva roky později vydaly úřady stavební povolení. Výstavbu provozních budov zahájily firmy v únoru 1987, tedy po sedmi letech pokračujících přípravných prací a geologickém průzkumu oblasti. Počínaje tímto mezníkem začalo vyrůstat z jihočeské krajiny gigantické dílo, které nezvratně poznamenalo její podobu na ploše více než čtyř set hektarů. Hlavní staveniště zabralo přes sto čtyřicet hektarů půdy v nadmořské výšce 510 metrů. Stavba zlikvidovala kromě osad a samot šest vesnic, na pět stovek lidí, kteří se ocitli v chráněné zóně vzdálené kilometr až dva od

reaktoru, se muselo vystěhovat ze svých domovů. Nejblížešším městem u Temelína je pět kilometrů vzdálený Týn nad Vltavou s osmi a půl tisíci obyvateli. Pětdvacet kilometrů od elektrárny leží České Budějovice a pětáctýřicet kilometrů je k rakouským hranicím.

Kromě toho, že stavba už dvacet let polyká miliardy státních peněz, největší daň za pokrok zatím zaplatili obyvatelé zrušených vesnic Temelínec, Březí, Křtěnov, Podhájí, Knín a Jaroslavice, které musely ustoupit z cesty vodnímu dílu Hněvkovická přehrada, budovanému kvůli elektrárně. Odsun stovek lidí pokračoval patnáct let. Jen oni mohou vypovědět, co nedobrovolné stěhování znamenalo pro ně samé i pro jejich rodiny, jak změna místa zapůsobila na nejstarší obyvatele, kteří poznali cenu půdy a tradic. Ačkoliv neustálý argument pracovníků Českých energetických závodů, politiků i všech vlád, které se dosud na elektrárně podepsaly, jsou fráze o spravedlivém odškodnění, jež stát vyplatil vyhnáním lidem, nikdo z mocných ani na chvíli nezařvažoval nad psychickým dopadem na starší generaci. Pokud státní odhadci četli ceny zastavěných ploch bouraných domů z oficiálních tabulek a násobili je koeficienty, takže výsledky nakonec říkaly, že nejstarší domy jsou zároveň ty nejlevnější, pokud započítali do celkové částky i několik ovocných stromů, ručně kopanou studnu, ale už ne hospodářská zvířata a ještě méně hospodářská stavení, nemohli vyčíslit škodu za zničení komunity žijící po staletí pod

Temelínem, či škodu za rozbití vztahů a za odsouzení důchodců k umírání v panelových domech steskem a nečinností.

Ze šoku a následné prázdnoty se dostali nejrychleji mladí. Někteří znovu postavili domy a začali psát historii na jiných místech kraje. Na rozdíl od nich sedí většina důchodců v kuchyních paneláků a přemýšlejí nad minulostí. Podobají se jeden druhému a nad hlavami na stěnách bytů jim visí zvětšené fotografie rodných domů. Při dotazu na stěhování se neubrání slzám.

Pokud je pravda, že pro elektrárnu, která bude vyrábět několik desetiletí levnou energii a která musí fungovat v zájmu společnosti, jsme museli nevyhnutelně obětovat krajinu a domy v ní, máme nesmírný dluh vůči lidem žijícím kolem Temelína po staletí. Pokud je pravda, že jediný dům kolem Temelína zanikl zbytečně, je to neodpustitelný hřích vepsaný s patřičnou ostudou na památku příštím generacím.

Antonín Pelíšek, 1999

I.

Hrob věcí vezdejších, dej nám dnes

Čtvrtým rokem prohrábl stařec železnými hráběmi záhonky za stodolou, upravil okraje masné plochy vonící tlejícími kořínky a listím a zamyslel se nad dílem. Vypadalo to jako pieta, když otřel prsty o boky kalhot a podíval se k jižnímu nebi, odkud přilétají tažní ptáci a odkud přichází léto a s ním úroda. Ve skutečnosti šlo o stereotyp. Přesně čtvrtým rokem totiž pravidelně v dubnu udělal stejnou práci. Zvláštní, pomyslel si, že najednou ví o čtvrtém roku, když přitom podobný úkon tu dělá desítky let. Jenom s jedním rozdílem. Před čtyřmi roky začal najednou jara a léta počítat, čtvrtým rokem, tedy od bodu roku nula, od doby, kdy mu úřední hlas oznámil konec vesnice. Přitom celý šedesátiletý život upravoval vždy v dubnu políčko na zahrádce. Sázal zeleninu a pár kyték letniček, aby měl v příštích měsících něco do polévky a ozdobu do sklenice s vodou. Občas přijede dcera z města, utrhne si jičinu a ženě, jež je už deset let pochovaná ve Křtěnově, nařeže drobné karafiáty na hřbitov, který sice úředníci oficiálně uzavřeli, ale ve skutečnosti nedokázali vnutit lidem, aby se nedostali i přes zákaz ke hrobům blízkých.

Stařec sáhl do kapsy flanelové košile a vytáhl cigaretu. Něco se tady změnilo, v okolí, v celém světě, mezi

lidmi, mezi zvířaty a lidmi, napadlo ho, když vydechl z koutku úst dlouhý pramen kouře. Čtyři roky tu vane ze země chlad a ornice je cítit stejně jako zbytek vody v láhvi za pomníkem jeho ženy. Na jaře končím, tvrdil sám sobě ještě v listopadu. Co je mu do krajiny zbrázděné od buldozerů, do neustálého řevu naložených tater, co ho nutí, aby se někdy celou noc díval z okna na obrovské osvětlené staveniště elektrárny, na němž jako obrovské šedivé houby vyrůstají ze země čtyři chladicí věže. Kolik peněz by se jenom ušetřilo, kdyby noční záře nad Temelínem zhasla, počítal v duchu a vzpomínal na doby těsně po elektrifikaci vesnice, kdy už v osm večer vypínali doma jednu patnáctiwattovou žárovku, aby zbůhdarma nevyhazovali koruny oknem.

„Slyšel jsem, že letos odpojí elektriku,“ ozvalo se od cesty za dřevěným plotem, který obestíral dvě třetiny usedlosti. „Stáhnou dráty, porazí sloupy a vesnice zhasne. Nechci to ani vidět,“ pokračoval soused v nářku.

Stařec se opřel lokty o vyviklaný sloupek a plivl do slabě vyražejícího mlčí. „Vloni tvrdili to samé. A rok předtím stejně tak. A předtím vyhrožovali, že termín je definitivní. Už čtyři roky vyhrožují. Nedovolí si odpojit vesnici, kde bydlí pořád lidi,“ pokusil se odporovat, ale sám přitom vnímal nějakou nečekanou vnitřní slabost. Bylo to od něho málo přesvědčivé. Už se ne-

dokázal o svůj názor prát, jako by mu najednou docházel dech a celá ta energie, se kterou se v osmapadesátém stavěl proti zakládání družstva, proti státnímu hospodaření s majetkem svých předků, kteří počítali každé zrnko a mazlili se s každým metrem země.

„Povídali, že se tu stejně nedá žít. Až spustí elektrárnu, bude tady celý rok mlha, že neuvidíš na krok. Žádné slunce, jenom vlhko jako v prádelně. Na stromech porostou houby a do kostí zaleze revma. Kdo by se na to nevykašlal.“

Mlč, pomyslel si stařec, ale ústa otevřel jen k dalšímu doušku štiplavé cigarety. Soused vedl vždycky kyselé řeči. Po válce nadával na komunisty, ale pak se k nim v padesátém roce dal. Byl u toho, když sedlákům dali za stroje a pole cár papíru. Je to na nic, trousil pak po straně u plotu, když ho nikdo cizí neslyšel. Je to na nic, ale není jiná volba, říká se tomu pokrok. Družstva zakládají i ve Francii. Všechno bude jednou společné, my už to nepochopíme, ale naše děti ano. Ke všemu dostanou jiný vztah, soukromý majetek nebude mít cenu. Josef, šeptal mu nakonec zase po straně v osmašedesátém, když stáli za plotem. Víš, je to turecký hospodářství. Vidíme to všichni, ale nikdo s tím nehne. Když se postavíš, sežere tě to, spolkně jak malinu, je to silnější než my všichni, než celá vesnice.

Ani teď nebyl soused jiný. „Letos končím. Cožpak jsem blázen, abych se plahočil, sázel brambory a plel záho-

ny, když za pár dní přijede buldozer a srovná všechno se zemí? Už jsem ani zahradu nezrýpal. Nemá to smysl. Stejně nemám žádný hnůj, prase jsme si už se ženou nepořídili, jen pár králíků a slepic, ty zařizu co nevidět,“ ozvalo se za plotem mezi mocným zasmrkáním do kapesníku utrženého z kusu hadru.

Stařec se otočil a podíval se na právě dohotovené políčko velikosti jednoho aru. Proužek mrkve karotky, pár ředkviček a hlavně petržel. Ještě loni měl záhon jahod, ale přerostly, a tak mladé už nevysadil. Z brambor sklídl pokaždé dva pytle. Pro prase musel přikoupit, to nebylo jako dřív, když ještě fungovalo družstvo. Nakonec, i na to turecké hospodářství si tak trochu zvykl. Deputát v pšenici, i trochu ovsu pro králíky si mohl vzít. Seno vždycky nasušil za vsí kolem kapličky, přesně tam, kde je dneska jen rozježděný močál. Ještě vydrží. Přece je ještě nikdo nevyhání. Cožpak už stojí před chalupou stěhovák? Zahradka vyroste stejně jako loni a všechna ta léta předtím, kdy elektrárna hrozila demolicí. V listopadu zase sedne ke stolu a napíše žádost. Tichou prosbu, aby mu povolili odklad. Čtrnáct dní, tři týdny bude čekat na doporučený dopis z elektrárny a věřit, že život má i naději a úřady mu povolí další odklad stěhování.

„Slyšel jsem, že letos už povolení nedají. V červnu to skončí. Možná, že to bude jen dobře. K čemu je takové trápení. Pořád jenom čekat a doprošovat se, aby

nás nechali umřít doma. Každé Vánoce je mi z toho zle. Napíšou, že prodlužují, nebo to zamítnou? Na stará kolena se nervovat. Mladí jsou v paneláku a mají svatý pokoj. Teplá voda, v zimě jim topí, ani přikládat do kamen nemusí. Samoobsluhu mají hned za barákem,“ drmolil soused.

Muž se beze slova otočil a sehnul se pro hrábě. Nedopalek cigarety zašlápl do čerstvé země. Zabořil se rychle pod povrch, jako do hroudy másla. Záhon ředkviček, pár řádků brambor, opakoval si v duchu a podíval se do slabě zářícího slunce, které se ukázalo za hřebenem střechy domu. Bude tu mlha a mokro, že košile půjdou ždímat, slyšel v duchu a zároveň se v jednom zorném úhlu jeho myšlenek i pohledu do slunce objevila střecha rodného domu s oprýskanými taškami, které nemělo smysl vyměňovat. Okap z jedné strany stavení tekla a podmáčela mělké základy. Kůlna se skladem nářadí, bývalá stodola, se nachylovala k jedné straně. Nebo se mu to jen zdá? Zvedl ruku sousedovi na pozdrav, zahodil hrábě a bez jediného slova odešel ke kůlně. Byly doby, kdy voněla čerstvým senem narovnaným až ke střeše, ve kterém se dalo v létě spát. Jako malý kluk do něho s kamarády skákal. Pokaždé vylezli po žebříku až k poslednímu trámu a spustili se dolů, do dolíku vymačkaného pády těl.

Stařec musel několikrát šknout zkřížený dveřmi, než se s kvílením otevřely. Hrstka sena, rozebraný

žebříňák, který se podařilo zázrakem zachránit před združstevněním, torzo mlýnu na šrot, vidle a kosy, pověšené na hřebíku na zdi. Klubko drátu a hromada nasekaného dřeva. Svazek prken zastrčených za trámy. Tři jízdní kola se splasklými pneumatikami. Několik tabulí pozinkovaného plechu a hranice červených bobrovek připravených na opravu střechy. Špalek se zařatou sekou, hromádka klínů na štípání pařezů, dřevěný trakař, rezavé brány na vlácení, důmyslný nástroj, co čtyřicet let neochutnal voňavou zemi, ztrouchnivělý postroj na koně a obraz Bohorodičky, laciný tisk v zašlém rámu nejspíš z pouti, původně zavěšený v světničce na výminku, kde trávila poslední roky jeho matka. Stařec se zastavil uprostřed stodoly a uviděl, jak šterbinami ve střeše a v prkenných zdech profukuje ještě sychravý vítr. Průvan viděl jako stříbrné nitky proudící pod taškami a v mezerách pod nimi. V určitých chvílích měl takové podivné schopnosti. Když třeba položil prsty s vráskami zčernalými od země a tabáku na první zaprášený trám, zdálo se mu, že někde hluboko v jeho nitru cítí tep srdce. Slabý, ale ještě citelný proud teplé krve, pulsující v cestičkách konstrukce stodoly. Všechno je přece živé, připomněl si myšlenky z dětství, které ho často provázely. I strom, i kámen, i stůl v kuchyni je živý a má dlouhou paměť, řekl mu jednou otec. Starci teď připadalo, že si na jeho hlas znovu po dvaceti letech od jeho smrti sáhl. Když jsou i věci živé, bolí je také umírání. Bolí

je stěhování, změna místa, na které si zvykly. Bolí je lidská zloba a hněv, bolí je údery vedené ve vzteku, ne takové, pro něž jsou určeny. Bolí je drcení koly nákladáků a nárazy radlic bagrů. Cítí žár ohně, který je spaluje na smetišti. Možná mají i paměť, jež vidí dopředu. Vidí vzpomínky i budoucnost, možná lépe než člověk. Nesmí se proto dostat do nepovolaných rukou. Stařec znovu vyšel před stodolu, aby zjistil, že slunce pohasíná a na téměř liduprázdnou nemocnou ves se snáší podvečerní šero. Pak se vrátil a k čerstvě uhlazenému políčku přinesl kola z vozu, obraz madony a zčernalou železnou kliku od mlýnku. Byla už tma, když dokončil uprostřed záhonů výkop něčeho, co se podobalo širokému, asi metr hlubokému hrobu. Ještě než celé dílo překryl zemí, než předtím na dno jámy něžně položil několik dalších věcí, které donesl, chladičí věže elektrárny mu jakoby zázrakem zmizely před očima. Ani si na chvíli nepřipustil, že je tomu tak nejenom kvůli pokročilé tmě.

II.

Je lépe zbourat vlastní dům

Až zhruba v polovině procesu bourání vesnic uznala elektrárna majitelům domů jakési předkupní právo na demolice. Mladší z nich, kteří se rozhodli znovu stavět, zachraňovali alespoň suroviny. Jak asi bylo venkovanům, kteří holýma rukama rozebírali vlastní domy a dotýkali se cihel a trámů? Hodně z nich přitom ještě před pěti, deseti lety dávalo stejný materiál do zdí. V každém kousku drolicí se omítky cítili myšlenky, které jim procházely hlavou při budování chalup a garáží asi jako nesmiřitelný tok světa, jeho vrcholky, pády a paraboly a také jako krutou pomíjivost vztahů k hmotě, pokud se stane nezbytnou součástí duše člověka.

Josef Božovský, 51 let

bydliště: rodinný domek Dříteň

Matčin statek v Kníně jsme představovali a modernizovali v roce šedesát. Pamatuji si na to jako kluk. Měli jsme v něm obývací pokoj a ložnici. Za chalupou byl rybníček a včelín, o který se staral táta. Když se začalo s bouráním, elektrárna nám v roce dvaadevadesát nabídla výhodu, kterou předtím žádná jiná vesnice neměla. Její vedení najednou rozhodlo, že majitelé si mohou domy za poplatek sami rozebrat. Kamarádi se tehdy divili, že něco podobného vůbec dokážu. Zbourat vlastní dům, kdo to kdy viděl, něco tak hrozného

by přece nikdo neudělal. Je pravda, že jsem přitom brečel, ale pořád se utěšoval vědomím, že vlastně dělám pro dům po rodičích to nejlepší. Měl jsem se dívat na to, jak bourá dům někdo cizí? To by se nedalo vydržet.

Elektrárna nám sice nabídla demolici jako milost, jako výhodu přednostního práva, ale ve skutečnosti ušetřila. Kdyby si najala na práci firmu, stálo by ji to spousty peněz. Takhle ještě vybrali peníze od nás. Poslední den v roce 1992 jsme maminku stěhovali k mojí ženě do Dřítně a do března příštího roku, přesně tři měsíce, nám elektrárna určila termín, odvézt si materiál. I z toho bourání mám fotky. Je to nostalgie? Jistě, ale tak mi alespoň něco zůstalo.

Je pravda, že jsem znal dokonce pár lidí, kteří odešli do paneláku rádi. Už nechtěli opravovat napůl rozpadlé chalupy, děti měli pryč, v paneláku tekla teplá voda, žádná starost s topením. Říkalo se tomu byty první kategorie. Pro většinu z nás to ale představovalo smutek. Vlastně, když si na to teď vzpomenu, zdá se mi, že s vesnicemi kolem Temelína se stalo něco divného už dávno před elektrárnou. Postupně se měnily a lidé v nich ztráceli vlastní hrdost a příslušnost. Začalo to stěhováním národních výborů, zavádění vesnic střediskových, stěhování sídel zemědělských družstev. Ještě po válce byl Knín samostatný. Měl svoji kroniku, národní výbor. Podle zemědělského družstva se potom

dostal pod Kočín a po něm pod Březí, a nakonec ho strčili pod Temelín a Všemyslice. Byly to promyšlené politické tahy a všechno se točilo podle toho, jak rozhodli funkcionáři, ne obyčejní lidé. Doslova ztracené roky ale nastaly začátkem osmdesátých let, kdy jsme se dověděli o stavbě elektrárny a o rušení vesnic. Lidé, kteří doma vydrželi až do konce, ztratili deset, patnáct let života. Bylo až smutné, jak ti poslední důchodci byli celí šťastní, když jim ještě na rok bydlení prodloužili. Přitom vesnice se už rozpadala, odpojovali veřejné osvětlení. Elektrárna pořád všechny upozorňovala, jakou má s nimi trpělivost a dobrou vůli. Měli jsme si podle toho neustále uvědomovat, že nás trpí vedle sebe, že na bydlení ve svém už nemáme dávno právo. Kdo včas stihnul znovu postavit, zachránil alespoň peníze, které stát vyplatil za odhady chalup. Lidem v paneláku nakonec nezůstalo nic. Co dostali za domy, postupně strávil inflace.

III.

Hospoda U Koníčků

Poslední půllitr piva vypili lidé v hospodě U Koníčků na křtěnovské návsi v roce 1980. Tři roky předtím, než se začal likvidovat Křtěnov, se rozhodl šenkýř podnik vedle fary uzavřít, protože tržby neustále slábly. Vesnice, původně nepřehlédnutelná dominanta farnosti, umírala ještě před příchodem energetiků. Politická rozhodnutí okresních tajemníků totiž přesouvala přirozená centra vesnic jinam a úřady povolovaly novostavby jen ve vesnicích střediskových. V roce 1983 otevřeli funkcionáři z okresu slavnostně nové nákupní středisko ve Březí. Ještě než si stačili všichni představitelé strany a vlády potřást rukama, přinesl jim tajemník místního národního výboru oběžník seslaný z vyšších institucí. Stálo v něm, že v katastru devíti vesnic kolem Temelína se už nepovoluje nová výstavba. Na světě byla Jaderná elektrárna.

Ladislav Ružička, 68 let

bydliště: řadová bytovka Neznašov

Křtěnov byla osada s asi padesáti obyvateli. V každé chalupě žilo pět až sedm lidí, hlavní centrum leželo kolem kostela a hřbitova, na návsi, kde stála fara, hospoda a škola. Hospodě se říkalo U Koníčků, po prvním majiteli, jako ostatně všude, ve všech chalupách. V hospodě jsme i bydleli a hospodařili na dvanácti hektarech. Můj otec se ke Koníčkům nastěhoval v šestadvacátém. Po prvním hospodském se až do

války udržovala tradice vývěsní tabule s jeho jménem. Potom Němci nařídili napsat na firmu jméno majitele, česky a německy. Po válce vedli hospodu ještě nějaký čas rodiče, než podnik vzala jako všude na venkově Jednota.

Sál tam byl jen malý, osm krát osm metrů, a vedle výčep. Co tam šlo dělat? Lidi neměli dřív na zába-vu takové nároky jako dneska, dokonce i muzikanti se tam vešli. Hosté přišli hlavně po pohřbu nebo když byl nějaký svátek, třeba dožínky. Ale i tak moc tržby ne-bylo. Koncem šedesátých let se už všechny družstev-ní schůze a oslavy přestěhovaly do Březí a potom do Zvěrkovic, kde postavili nový kulturák. V kostele se už nikdo neženil a z funusu lidi chvátili rychle domů. Jak přibývala auta a autobusy, každý začal honem někam spěchat. Nasedli do auta, šlápli na plyn a bylo po kšef-tu. Doba se začala měnit hlavně v šedesátých letech. V Březí pojmenovali družstvo 1. máj, v Temelíně měli Pokrok a lidi kolem Všemyslic dojili krávy ve Vítěz-ném únoru.

Za soukromého hospodaření měla naše rodina čtyři páry volů a čtyři koně. Hodně se pracovalo rukama, ale při žních si lidé pomáhali jeden druhému. Ne za peníze, ty jsme skoro neznali. Za jídlo, brambory, za pytel pšenice. Takové vztahy už asi nikdo nepochopí, jenom my, kdo jsme přežili. Němcům jsme celou vál-ku odváděli dávky a komunistům po ní taky. Dva, tři

roky jsme se po válce radovali. Až do třiapadesátého sice platil lístkový systém, ale všechno se začalo hned po válce uvolňovat, a kdo na to měl, začal krmit už ne dvě, ale tři prasata. Jenomže už po roce čtyřicet osm jsme začali cítit změny. Znárodnování. Sousedé, kterým jsme za Němců pomáhali přežít, najednou dostali moc a funkce na výborech. Zase začaly dodávky. Čím víc hektarů kdo měl, tím víc musel odvádět. Kdo se někde zmínil, že je to horší než za Němců, dostal paragraf za pobuřování nebo za útok na veřejného činitele. Nejdřív nám v padesátých letech zabrali mlátičky a sekačky. Odvezli je do strojní traktorové stanice a dali za ně papír s razítkem. Přednost při žních měly státní statky, my jim museli přetahovat z místa na místo svoje mašiny, a ještě je zadarmo obsluhovat. Kdo se bránil, dostal pokutu, několik sedláků z Temelince pro výstrahu vystěhovali pryč. Na opuštěné statky po republice. Tenkrát nešlo mít svůj názor. Ten jsme říkali jen doma. Venku se jen tak mezi sebou prohodilo pár slov, jako „Je to ještě na přežití?“

V jedenapadesátém přišlo povolání k vojenskému odvodu a já do poslední chvíle ani nevěděl, že nastoupím k PTP, pomocnému technickému praporu. Na národním výboru jsme jako synové sedláků a živnostníků byli zapsaní jako nepřátelé lidu, navíc v hospodě se člověk někdy neudržel a řekl víc, než bylo třeba. Fungovalo to spolehlivě. Skoro všechno jen trochu proti-státního se dostalo do posudku. V srpnu dvaapadesá-

tém byl zvláštní odvod pro brance z chalup a statků na Vltavotýnsku. Jeli jsme přes Budějovice a Prahu. Jako dneska to vidím, jak nás cestou pořád přibývalo, až nás dopravili do Mimoně u Ralska. Cestou ve vlaku jsme konečně pochopili, o co jde. Většina z nás pocházela ze statků soukromých zemědělců. V Mimoni nás ostříhali dohola a začali politicky školit. Zbraně a helmy jsme dostali za celou vojnu jenom jednou, do prvomájového průvodu ve čtyřiapadesátém, a ještě nenabité. Pochodovali jsme na přehlídce jako jednotky pomocných technických praporů a měli z toho leg-raci. Měli jsme svůj názor.

V čem je stejná okupace nebo politika? Za Němců šlo o krk. Vojnu jsme přežili v dolech, ale co se stalo ve dvaaosmdesátém, o tom je škoda povídat. V kultu-ráku se sešli úředníci, funkcionáři strany a advokáti. Řekli ceny, které nám dají za chalupy, a poslali nás do paneláku. Stodoly počítali na kubíky, kolny a dřevní-ky vzali odhadem. Jen početnější mladší rodiny si za barák dokázaly postavit nový. Dostali tak peníze na materiál, práce se nepočítala. Nakonec jsme se všichni rozeběhli po světě. Do Budějovic, do Zlivi, do Týna, na Rudolfov. Několik z nás odešlo do Neznašova, kde družstvo postavilo řadové domky. Hlavně proto, aby se lidé dostali rychle do práce. Nikdy jsme si nemohli moc vyskakovat. Za hektar polí nám dala elektrárna čtyři tisíce.

Co na tom, že už tenkrát byla hodnota pozemků tak desetkrát větší. Na čtyřech hektarech našich polí stojí chladírenské věže. Zůstal jen kostel a hospoda. Ze školy má být snad policejní stanice. Setkáváme se u hrobů na Křtěnově. Ptáte se, jestli konečně můžeme mít svůj názor? Jestli je to na přežití? Můžeme mluvit do věcí, které už nemáme.

IV.

Za zbourání některých osad může proudění větru

Devětasátišedesátiletý František Vrzák, kronikář z Podhájí se nikdy nesmířil s tvarem hranice pásma bezpečnosti elektrárny, podle níž některé obce kolem Temelína zanikly a další, přibližně ve stejné vzdálenosti od reaktoru, zůstaly nedotčeny. Takovou hranici považuje muž za blud. Podezřívá státní úředníky ze lži a z podvodu na obyvatele. Nikdy se nesmířil se všemi nespravedlivostmi, které lidé od Temelína zažili od začátku stavby elektrárny. Snad právě proto sepisuje starý muž do dnešních dnů stránky kroniky, vypovídající o životě lidí z dávno zbouraných obcí. Do posledního dechu se nevzdává v boji s lhostejností mocných, kteří odmítají vyplatit vyhnaným lidem restituční nároky za zemědělské pozemky nebo vykoupit od soukromníků půdu kolem Temelína, kterou sami nemohou využívat, ani prodat.

František Vrzák, 79 let bydliště: panelák České Budějovice

Ve čtyřiašedesátém, když Temelín a Týn nad Vltavou navštívil premiér Klaus, jsem mu připomínal nesmyslnost pásma. Cožpak se hranice může zastavit někde u potoka nebo pět metrů za vesnicí? Proč musel být zbouraný třeba Knín a naproti tomu Temelín, který leží blíž elektrárny, zůstal zachovaný? Klaus hned nevěděl co odpovědět a po dotazu k poradcům mi vy-

světlili něco o proudění větru. Že pásma nemůže mít přesný tvar kruhu. V roce devadesát šest jsem si vyžádal od vystěhovaných obyvatel soupis zemědělských pozemků, které stát v osmdesátých letech odmítl vykoupit, protože ještě neznal pojem soukromé vlastnictví. Tenkrát se vykupovaly jen domy a zahrady, ale lidem zbyla pole, která jim v padesátých letech zabralo družstvo. Všude takovou půdu restituentům podle zákona vrátili, nebo za ni dostali náhrady. U Temelína je všechno jinak. Komu ji vrátili, nemůže ji ani prodat, nikdo to kvůli elektrárně nechce. Obrátil jsem se na parlament a na předsedu petičního výboru Nováka. Když ani do půl roku neodpověděl, psal jsem urgenci.

Mám za to, že každý slušný člověk, když dostane dopis, alespoň odepíše. Připomněl jsem mu, že je vlastně představitel státu placený z našich daní. Odpověď nemám dodnes. Zkusil jsem tedy další verzi. Došel na sekretariát sociálnědemokratické strany v Budějovicích, mají tam právní poradnu, navštívil poslance Eduarda Zemana a vysvětlil mu celý problém. Řekl, že tomu nerozumí, a poradil mi, abych navštívil jeho právníčku. S ní jsme sepsali společně dopis a poslali ho v sedmadesátém tehdejšímu předsedovi demokratů Miloši Zemanovi. Odpověď nemám také dodnes. Výsledek je ve hvězdách, nikoho z vlády ani z parlamentu lidi kolem Temelína nezajímají. Cítím, že je to vlastně křivda spáchaná na nás státem i politiky. Příčí se to přece i pravidlům mezinárodních zá-

vazků. V celém světě na západ od nás si nikdo takové jednání s prostými lidmi nedovolí. U nás to klidně pokračuje i v době, kdy máme demokracii. Před deseti, patnácti lety jsme se ani tolik divit nezájmu nemohli, byl jiný režim. Sepisovali jsme sice petice a požadovali v nich alespoň postavit náhradní domy nebo vesnice za ty zbourané. Skoro se ani nedivím tomu, co jsem se dověděl teprve v devadesátých letech. Že petice zůstala ležet na národním výboře, protože se funkcionáři báli něco takového odeslat výš. Také jsme se objednávali u Štrougala, ale tehdejší předseda vlády nás ani nepřijal. Po několika měsících nám odpověděli z vlády, že nás přijme ministr energetiky. Z Prahy jsme odjížděli, jak jinak, než s nepořízenou. Ministr nám vysvětlil naši situaci jednoduše. Řekl, podívejte se, my bouráme po celé republice spousty takových objektů. Bouráme na severu Čech, na Moravě, nemůžeme udělat výjimku ani v jižních Čechách. Poradili nám, abychom si postavili domy znovu, nebo šli do paneláku, případně do domova důchodců. Tak se s námi jednalo před revolucí. V čem je dnešek jiný? Zase o to, co nám patří, musíme prosit, sepisovat žádosti, nikdo si na nás jen tak sám od sebe nevzpomene a nepomůže. Stát se zase chová tak, jako by pojem soukromé vlastnictví neznal. Až do loňského roku ležely pozemky bývalých soukromých zemědělců ladem. Když se rozpadlo družstvo i statky, nikdo půdu neobdělával. Vloni je elektrárna nechala vlastním nákladem pře-

orat. Přitom to je v rozporu s projektem rekultivace pozemků kolem Temelína. Na některých místech už zasázeli dřeviny. Říkají tomu lesopark, bude tam za krátko džungle. Uvědomili si, co bude stát peněz tak obrovskou plochu udržovat, a to na vyliďněném místě? Stejně celá krajina zaroste nakonec plevem. Už dnes tam prorůstá mezi zbořeninami baráků křoví. Na podzim tam přijíždějí dobrodruzi, prohrabávají ruiny domů a očesávají zbytky ovoce na starých stromech.

Můj dům zbourala elektrárna teprve v lednu 1999. Byl poslední z Podhájí, naposled tam mělo sídlo myslivecké sdružení, já sám už bydlím několik let v paneláku, žít už se tam nedá. Než ho bourali, naposledy jsem se šel na barák podívat. Byl to krásný dům u lesa. Představoval jsem barák v padesátých letech, jako myslivci, hospodáři mysliveckého spolku, se mi líbila podoba domu jako hájovny. Pořád jsem se těšil, jak si v něm budu pěkně užívat důchod. Stavěl jsem verandu, koupelnu a topení, vykopal studnu a zavedl vodovod, všechno s představou, abych na stáří už nemusel nic těžkého dělat. Rozšiřoval jsem dům také s myšlenkou na své dvě dcery. Říkal jsem si, bydlení je drahé, nikdy nevíš, kdo to bude jednou potřebovat. Původně se v něm žilo v jediné místnosti. Bylo nás v rodině vlastně se čtyřmi sourozenci sedm lidí. Spávali jsme jako děti často na seně. Poslední pohled na dům byl otřesný, asi jsem tam neměl chodit. Těsně před demolicí ho někdo rozebral. Vytrhali měděné elektrické dráty, ukrad-

li plot, čerpadlo na vodu, všechny cennější věci oškubali. Od té doby jsem tam nebyl. Když si vzpomenu, co stála chalupa mozolů mého otce a potom i mě...

V chalupě u lesa jsem bydlel do dubna devadesát sedm. Znal jsem všechny ředitele elektrárny, se všemi projednával pro zbylé lidi z Podhájí odklad jejich stěhování, i když nám starosta Temelína pořád připomínal, že už máme být dávno pryč. My poslední jsme se starali, aby ještě trochu fungovalo třeba veřejné osvětlení, aby nerozbili úplně cesty, aby tam zajižděla prodejna. Šlo to stále hůř. Národní výbor v Březí zrušili rychle na příkaz stranických orgánů a my jsme spadli jako přítěž k Temelínu. Pořád tak nás tak pohlíželi. Přitom tamní obecní úřad měl od začátku stavby elektrárny veliký příjem do pokladny z daní. Nám potom nechtěli ani opravit cestu. Dokonce jednu z nich, kterou používali vlastníci lesa, nedávno zrušili. Jako naschvál. Starosta ji nechal rozorat, aniž k tomu pozval účastníky řízení.

Já se snažím těm lumpárnám čelit celý život. Připadá mi, že nikdy nekončí. Naše rodina nikdy neměla moc majetku, pole byla propachtovaná, patřilo nám toho málo. Ale je mi líto ostatních lidí, že nedostanou své, na co mají nárok. Nikdy jsem se neucházel o žádné funkce, vždycky si mě vybrali lidi a teď jsem zase jejich mluvčí. Když mě sesadili v jedenasedmdesátém po dvanácti letech kvůli politice z funkce předsedy družstva, nikdo proti mně nezvedl ruku. Museli nakonec

udělat schůzi beze mne. Původně jsem do družstva vůbec nechtěl. Dva roky to odkládal, až mě přemluvila manželka. Říkala, abych to udělal kvůli dětem.

Nikdy nestrpím křivdu. Před pěti lety jsem psal žádosti o odškodnění lidem, kteří měli pozemky na vojenském prostoru u Litoradlic. Vojáci původně zabrali družstvu v devětapadesátém roce sto padesát hektarů polí. Po pětatřiceti letech, když se stěhovali od Temelína, armáda navrhla, že od státu půdu vykoupí a bývalí majitelé můžou ty peníze potom dostat. Ministerstvo financí to zamítlo. Vypadalo to jako neřešitelná situace. Pozemky sedláků od Podhájí a Litoradlic nemohl najednou mít ani stát, ani vojsko. Nakonec dostali lidé peníze, způsobem, který jsem vymyslel, z účelové státní dotace pro obec Temelín. Smůlu měl jen ten, kdo si nestihl včas zažádat o převedení pozemků a o uplatnění restitučního nároku. Někteří obyvatelé totiž už vůbec nevěděli, co jim před vstupem do družstva původně patřilo, a neměli tušení o nějakém právním postupu.

Pořád nechápu, proč i dnes po změně právního uspořádání státu nemůžou lidé dostat zpátky to, co jim před čtyřiceti lety vzali. Že když se vykupoval před patnácti lety jenom částečně jejich majetek podle socialistických norem, nemůžou dnes dostat jako jiní restituenti peníze za zemědělskou půdu, kterou stát užíval a teď ji vlastně nechce. Parlament se hádá o to, jestli

má povolit lotynku nebo jestli jezevčáci můžou norovat lišky, ale zásadní věci, které postihují občany, ty ho nezajímají. Samozřejmě, že není dobré, že se elektrárna staví, že lidi kolem ní přišli o majetek a o vesnice, ale když už se to stalo, měl by jim to stát alespoň spravedlivě vykompenzovat. Za všechno příkoří. Za to, že už nemohou žít pohromadě. Když jsme se v roce osmdesát jedna sešli na největší veřejné schůzi, kde nám úředníci oznámili stěhování, žádali jsme je, aby nám postavili náhradní vesnice. Udělal to i Schwarzenberg, když vystěhoval vesnici v oboře u Hluboké, aby mu v ní sedláci nepytláčili. Postavil každému z nich jinde nový dům. Ale takové řešení už je pryč. Mně ze všeho zbyla jenom kronika. Je v ní historie Březí a Podhájí, něco i ze Křtěnova. Začíná rokem 1938, světová válka je v ní dopsaná dodatečně, protože původní kronika se za Němců ztratila. Píšu ji dodnes. Zapisuji všechno, co vím nebo slyším o lidech ze zbouraných vsí, třeba o srazech rodáků u kostela ve Křtěnově, o tom, kdo z nich zemřel a kam se všichni odstěhovali. Podhájí, Březí a Křtěnov vlastně už existují jen v té kronice, ještě je o čem psát, i když lidé v nich už dávno nežijí pohromadě a z jejich staveb zbyl jen kostel se hřbitovem. Ale ještě jsou v ní pořád prázdné listy.

V.

V likvidované obci žili ještě pět let lidé

Když v roce 1979 začali geologové zkoumat terén kolem Březí, nikoho z jejích obyvatel ani ve snu nenapadlo, že je to začátek konce vesnice. Nový kulturní dům postavený brigádníky v takzvané akci Ž fungoval zatím třetím rokem, chystalo se dokončení moderního nákupního střediska. Vrty propichovali geologové půdu také kolem Temelince a Křtěnova. Veřejně se mluvilo o tom, že jaderná elektrárna bude stát někde docela jinde, u Malovic. Hned další rok se lidé z okolí Temelína dověděli na schůzích od funkcionářů národního výboru ohromující zprávu. Pro gigantickou elektrárnu vybral stát pozemky, kde žijí. Zůstala jen čest ustoupit dílu ve státním zájmu a napomoci rozvoji energetiky. Celých pět let bydleli obyvatelé Březí ve vesnici odsouzené k likvidaci. S těžkým srdcem počítali každé jaro kvetoucí stromy a pozorovali hemžení dělníků na staveništi, které pomalu, ale s železnou vůlí a neúprosně stravovalo jejich pole a zahrady. Ještě celých pět let se pohybovali v krajině připomínající stále víc stav agonie.

František Kureš, 49 let

bydliště: panelák Týn nad Vltavou

Samozřejmě, že každý z nás dělal na chalupách poslední roky už jen nejnutnější údržbu. Aby nám nespadly na hlavu. Dovedete si ale představit naše pocity? Že ži-

jete ve vsi, ze které vás každou chvíli vyženou? Hlavně na staré lidi to mělo přímo tragický dopad. Upozorňovala na to všude i doktorka Hájíčková, internistka z Březí. Mám dva ženaté bratry, já zůstal sám v Březí na chalupě s rodiči. Když přišlo stěhování, odešel jsem do bytu v paneláku s nimi. Otec mi před dvěma roky zemřel. Matce je šestasedmdesát, už jí nohy neslouží, mám ji u sebe. Pořád jen vzpomíná na domov. Jsem přesvědčený, že kdybychom zůstali v Březí, otec by ještě žil. I v důchodu chodil na půl úvazku do práce a dělal, co bylo třeba, topil v kotelně nebo hlídal. Co můžete dělat v paneláku. Doma jsme měli zahrádky a malá hospodářství, scházeli jsme se v hospodě na schůzích hasičů, pořád se na vesnici něco dělo, i staří lidé měli všelijaké zájmy.

Otec byl vyučený kovář – podkovář, měli jsme kovářskou živnost. Zemědělské pozemky, ty byly jenom propachtované. Po vstupu do družstva otec kovárnu zrušil a dělal i s matkou v zemědělství. Já jezdil za prací do Týna. Někdy v roce sedmdesát devět začaly kolem vesnice ty průzkumy. V osmdesátém se už proslýchalo, že se u nás možná bude stavět elektrárna. Přitom někteří lidé ještě dostavovali nové baráky. Někomu stavbu brzy potom zastavili, ale znám lidi, kterým nechali baráky ještě celé dokončit. Sám nevím, proč. Nás teď přinutili koupit si byty v paneláku, které jsme dostali jako náhrady za zbourané domy. Byt tři plus jedna mě stál devadesát tisíc korun. Všichni víme, že je město

dostalo zadarmo od státu a nám je prodává. Žádali jsme radnici, aby nám na ně alespoň dala větší slevu. Pro nás, lidi od Temelína, kteří přišli o domovy, by taková pomoc byla morální. Nechceme je zadarmo, ale tolika peněz je na většinu z nás moc. Vysmáli se nám, že jsme blázni. Co si vůbec myslíme, dostávat takové výhody. Jak by k tomu přišli ostatní obyvatelé Týna nad Vltavou? Někdy si říkám, ještě dobře, že se toho otec nedožil, to by byl další hřebíček do rakve. Od začátku Temelína se nespravedlnost táhne s námi pořád, i když to úplně nejhorší jsme prožili na začátku. Otcí potom bylo stále hůř. Jako dalším lidem, kteří si nemohli postavit nové domy, protože byli sami nebo staří a nemocní. Kdo z nich nezemřel, sedí v paneláku, nikam nechodí a vzpomíná na staré časy.

VI.

Žebřík ke konci světa

Starou ženu z Březí překvapilo, kolik věcí dokáže skrýt dům. Zdálo se jí, že kdyby všichni lidé z Křtěnova, Březí a Podhájí a také z Hrádku, jak od nepaměti říkali místu kolem bývalého zámku, svezli všechny kusy starého nábytku, rozebraných postelí z půd, polorozpadlých králíkáren, trámů, zbytků drátěného pletiva a zemědělského nářadí a naházeli je na jednu hromadu, museli by její vrchol vidět až v Purkarcích. Zároveň ji překvapilo, že stesk, kterého se bála a jež očekávala nezvratně jako dubnový déšť, ještě nepřichází ani v náznacích. A to ani v okamžiku, kdy viděla neznámé lidi, jak se přehrabují hromadami krámů vynešených ze všech vesnických stavení. Je to šokem? Je změna natolik silnější než cit, že uvnitř zaslepí každý průchod smutku? Těch pětadesát let, která prožila na jednom místě, jí najednou připadalo jako minuta strávená v nějakém obrovském všeobjímajícím životě, jenž patří jí stejně tak jako lidem v montérkách, co nakládají do stěhovacího vozu dvě skříně, pohovku a několik talířů a židlí. Najednou zbylo z celého světa tak málo, že do jediného nákladního auta mohli přisednout i sousedé s dětmi.

Co víc potřebujete, babi, řekli jí bezstarostně muži z elektrárny, kteří ještě před týdnem obcházeli domy

s odhadci a kontrolovali, zda jsou předpisově uklizené. V paneláku budete mít všechno. Kuchyňskou linku, vanu na koupání, teplo z radiátorů, výtah a sklep. (O rozměrech několika centimetrů. Špatný na brambory a jablka, malý na věci staré sto let. Stavěný na několik kompotových sklenic a bednu rozešitých knih). „Koupíte ledničku, babi, strčíte do ní salám a pivo a od rána do večera se můžete koukat na televizi. Není to paráda?“, zeptal se chlapík, který šoupal do vozu skleník z pokoje po rodičích. Jeho dvířka se při naklonění otevřela a tabulky pomalované modrými a červenými ornamenty praskly a vypadly na podlahu auta. Muž zaklel a smetl stěpiny skla podrážkou boty na cestu. „Samé haraburdí. Doufám, že ho nemáte po půdě. Kontroloval to vůbec někdo? Říkali, že to u vás ještě pořádně neprohlédli. Máte vůbec žebřík od půdy?“ obrátil se na ni s výčitkou muž v zelené kombinéze. „Víte, že jste měli předat baráky vycíděné jako sklo,“ připomněl podivné defilé staveb v Hrádku, které čekaly v řadě, až je komise schválí pro předání. Musely být před likvidací čisté a uklizené.

Přes obličej jí přejela horkost. Vzpomněla si na úředníky z elektrárny, kteří vyhrožovali, že za neuklizené stavení nedostanou plnou náhradu. Úřední odhad se tak může snížit až o třetinu, opakovali. Navíc haraburdí musíte odstranit na vlastní náklady, kvůli bezpečnosti. Světnice musí být zametené a vystěhované, dveře a okna musí zůstat na svém místě, půdy vysmýčené

a nikde nesmí být ani pavučina. Jako by ten mladík něco tušil. Najednou si připadala před ním trapně.

„Už to kontrolovali. Celou chalupu prolezli. Sklípek i kurník,“ odsekla nezvykle prudce.

Vyčistit stavení před demolicí. Je to vtip, který si budou elektrárenští vykládat u piva v hospodě, nebo výsměch lidem, kteří vesnici opouštějí. Ukázka moci, proti níž je zbytečný každý protest? Poslechli nakonec všichni. Dokonce i ti, co nejvíc křičeli na veřejných schůzích a mluvili o buzeraci z Temelína tak hlasitě, že jejich jména končila až na stole okresního tajemníka. Nakonec i oni smetli pavučiny na půdách jenom proto, aby inkasovali nějaké peníze. Ale není to lepší? Není vůbec nejlepší jen docela tíše, tichounce se dívat, protože čas teče jako řeka?

Kdybych si oči vyplakala, nic nezměním, napadala stařenku slova nějaké zapomenuté písničky, když se dívala na ohně kolem Křtěnova. Hořely věci, které neprošly výběrem na přestěhování, a kouř nad vesnicí se spojoval v obrovský černý mrak. Pohřeb věcí žehem. Zpopelnění loukoťových kol od selských vozů, dubových masivních postelí, které pamatovaly porody, milování i smrt, lavic z bývalých sednic, kde se za stolem vystřídal pět, deset generací, amatérsky vyřezaných polic, verpánků a stoliček, které už nestálo za to sklížit. Hořely skříně a rozviklané židle, které do-sloužily už před desítkami let a postupně měnily mís-

to z čestného u kuchyňských kamen až na vedlejší ve výmincích a vlhkých komorách. Když potká člověka něco, co nemůže změnit, je nejlepší nechat všechno osudu, opakovala si moudrost, kterou vyčetla z matčiných knížek svázaných v jednotné úpravě s tuhými prolisy na hřbetě. Četla je kdysi potají, v maštali a na půdě při svíčke a při každém šustnutí se lekla, že ji někdo z dospělých objeví a spustí křik. Čas byl pro práci, a ne pro zábavu. Stejně věty slyšela od rodičů ve čtrnácti i ve dvaceti letech. Hlavně hlas otce se do ní vryl napořád jako zákon, který je vždycky jednodušší ctít než porušovat. Snad proto zůstala s rodiči, i potom, když se sestra vdala a odstěhovala. To, co tolikrát prožila v příbězích matčiny knihovny, svatby a manželství, milostné poměry, nevěry, to stařenka z Hrádku vnímala přes napsané řádky.

Teprve den před stěhováním si uvědomila, že tolik knih nemá kam dát, ale položit je do ohně se neodvážila. Vnímala to, jako kdyby přiložila na hranici živou věc. Ještě večer před stěhováním do paneláku v Týně prošla celou vesnicí a nahoře od fary u kostela se dívala na auta s betonem a pískem, která se proháněla s řevem po bývalých polích. Ve světle silných reflektorů vyskakovaly ze země hranaté budovy elektrárny a rostly tak rychle, že ji nenapadlo ani na okamžik zapochybovat o budoucnosti krajiny kolem křtenského kostela. Co lidé v okolí stavěli staletí z kamene a hlíny, dřevěné kůlny, stodoly napůl omítnuté

vápennou maltou, zdi z nepálených cihel, plaňkové ploty kolem zahrad a řady kamení vytahané za staletí z úzkých políček a vymezující majetky několika rodin, to všechno za chvíli překryje povlak staveniště. Dole pod kopcem, při blátem zanesené cestě k Temelínci, ležely kmeny poražených třešní. Některé z nich i ve smrti bíle kvetly a jejich větve zpřerážené jako kosti zapletené do katova mučidla fosforeskovaly do dálky. Připadalo jí to jako zbytečná smrt, ale zároveň cítila tu sílu, která se opřela do kraje jako orkán. Vzдорovat se nesmí. Nikdo nepřehradí cestu osudu, ozývalo se v její hlavě. Byla to jen ozvěna stovek dívčích románů, spolykaných tajně v přítmí stodoly, ale i varování biblických příběhů, vyčtených z pobožných děl, které jí přinesly vědomí, že život je neustálý řád. Dvacet let se starala o nemocné rodiče, než zůstala ve vesmíru sama jen s Bohem. Bez muže a bez dětí, všechny vydřené peníze nechala na statku. Byla to její povinnost, stejně tak zřejmá, jako povinnost neodmítnout pocestného, povinnost rozdělit se s hladovým a neposmívat se zraněným. Povinnost nelhat a nepodvádět. Povinnost neubližovat zvířatům a lidem.

„Tak, babi, jedem. Nastupovat.“, slyšela zdálky rozkaz. Přijala pomocnou ruku řidiče, který ji povytáhl do kabiny vozu. Muž s hrknutím zařadil rychlost a protočil kola na zablácené cestě. Pomalu se rozjel kolem plotu ke dvoru, kde ještě před týdnem pobíhaly slepice, pak kolem kůlny se dřevem, které elektrár-

na dovolila nechat na místě. Když projížděli kolem sadu, kde ještě pořád stály jabloně s nalitými pupeny, kde čekaly hrušně a švestky, až v příštích dnech zmizí ze světa a skončí v plamenech, když s kodrcáním po rozbité silnici míjeli skleník se zeleninou a kamennou zídku kolem silnice, potom ještě další drobné stavby, odsouzené k rozprášení po krajině, zahlédla na konci sadu svůj žebřík. Ležel u kompostu zpola zamas-kovaný suchými větvemi a loňským listím. Byl to její drobný prohřešek. První a možná i poslední vzdor v životě. Nikdo cizí přece nebude po ní kontrolovat práci, všechno udělala, jak poručili. Trámy jsou bez pavučin, podlaha bez jediného kousku sena. Přivřela při pohledu na konec zahrady oči a pak se trochu pla-še obrátila na řidiče. Jako by se obávala, že odhalí její malou sabotáž jaderné elektrárny.

VII.

Obrázky v památníku

Někdy jsou jako děti. Ve sváteční čas vysypou na stůl krabici pokladů a špičkami prstů se dotýkají pavučiny tajemství. Návštěvám manželé Bartuškoví občas ukážou sbírku černobílých fotografií vesnice s krásným patrovým domem. Někdy se při nich sejde několik generací. Pětašedesátiletá Marie Chytráčková, matka paní Bartuškové, a devadesátiletá stařenka Marie Bezpalcová, nejstarší člen jedné rodiny z Březí. Všichni příbuzní dostali byty na společném poschodí paneláku v Týně nad Vltavou. Tři umakartové příbytky v kostce z panelů, kde bývalé zahrádky nahrazují muškáty za okny. Vzpomínky jsou jako pocit, který voní a dýchá. Je slyšet. Ty z Březí jsou vyobrazeny objektivem osmačtyřicetiletého Františka Bartušky. Čas před likvidací, krajina několik hodin po smrti. Ještě neusedl prach po demolicích a do popředí se derou první správní budovy energetiků.

František Bartuška, 48 let bydliště: panelák Týn nad Vltavou

Jak nepochopitelný byl cynismus úředníků. Dávali nám stavební povolení na nové domy, a přitom dávno věděli, že na jejich místě bude elektrárna. Nebo jednání lidí, kteří přebírali naše baráky. Abychom za ně dostali o trochu víc peněz, jakési ocenění první kategorie, museli jsme ještě na poslední chvíli dělat docela absurdní věci. Ještě několik dní před stěhováním jsem

olištovával nově položené koberce. Odvézt jsme si nemohli ani různá domácí zařízení. Bojlery, elektrické sporáky, čerpadla na vodu. A do některých domů hned potom najel buldozer. Lepší novostavby, jako byla naše, si rychle rozdělili páni z elektrárny a zařídili v nich apartmá a kanceláře. Zbourali je až za kolik roků, náš barák stál v Březí ještě nedávno. Všichni jsme si říkali, proč se vesnice likvidovaly patnáct let, přitom elektrárna ještě nestojí. Mohly v těch nových domech bydlet alespoň naše děti, když je dnes všude málo bytů. Nevzpomínám rád na vyplácení náhrad za majetek. Za úplně nový poschodový dům jsme dostali čtyři sta tisíc. Na schůzích řekli lidem rovnou nemyslete si, že dopadnete jako vystěhovalci od Lipna nebo Orlické přehrady, co za každý zbouraný dům dostali náhradou nový. Kdo moc protestoval, vystavoval se nebezpečí, že bude mít problémy třeba v práci nebo při hlášení dětí na školy. Báli jsme se pomsty. Vzpomínám si, že na veřejných schůzích se každého, kdo se přihlásil o slovo a kritizoval elektrárnu, ptali hned na jméno, které si zapisovali. Kdo mlčel, dostal lepší znalecký posudek, alespoň se to po vesnici říkalo. Skončili jsme vlastně tak, že nemáme ani dům, ani peníze z něho. Před rokem nás donutil městský úřad koupit panelák, který dostal zdarma od státu. Přitom byl postavený kvůli nám, bydlí v něm dvacet rodin vystěhovaných od Temelína. Za největší byty jsme zaplatili přes sto tisíc. Hlavně staří lidé, je tu hodně vdov,

dostali strach, že když byty nezaplatí, vystěhují je na ulici. Muži těch vdov většinou umřeli brzy po stěhování, nepřežili ztrátu domů a důchodci tady moc peněz nemají. Zaplatit za některé z nich musely jejich děti. Je pravda, že jsme se tady všichni báli, že o domov přijdeme podruhé, že panelák koupí někdo cizí. Ten strach už v nás prostě zůstane do smrti, a tak jsme všichni honem sháněli peníze. Každý si může spočítat, kolik má asi našetřeno starý člověk, který celý život pomáhal v zemědělství a ženíl a vdával potomky. Stačí to dneska na byt? Ani na nájem a na pořád dražší elektriku. Prosil jsem za všechny elektrárnu, aby nám na ty byty alespoň přispěla. Pozvali si nás do informačního střediska na Hrádku a tam přes svého právníka vysvětlili, že něco takového je nemožné. Řekli, že jsme naše domy dostali už jednou zaplacené. Přitom elektrárna dává miliony do sponzorování. Její lidé zase tvrdí, že paneláky dostalo zadarmo město, ať jednáme s radnicí v Týně nad Vltavou...

U těch fotek také vzpomínáme na loučení s vesnicí. Když v Březí v novém kulturním domě hrála Moravanka se Slabákem. Asi těm muzikantům tenkrát připadalo, že jsme veselí, že máme takovou radost z odchodu. Jenomže, to jsme se opili žalem. Uvnitř každého z nás byl strašlivý smutek. Jako o venkovském pohřbu se zábavou.

Marie Chytráčková, 65 let
bydliště: panelák Týn nad Vltavou

Když šli rodiče do důchodu, dostala matka šest stovek a tatínek jako bývalý živnostník čtyři sta měsíčně. Dělal ševce, teprve na stará kolena zkusil zedničinu. Pomáhal na stavbách a říkal škoda, že jsem s tím nezačal dřív. Tak se mu to líbilo. Peněz se sešlo málo, ale na vesnici to šlo. Nepotřebovali jsme nic na sebe, žádnou parádu, a měli jsme malé hospodářství. Někdy jsme si říkali, ještě že nebydlíme někde v bytě, to bychom nevystačili. Koho z nás tenkrát napadlo, že v tom bytě všichni skončíme. Je to tu smutné, u nás doma byli lidi víc při sobě. Všichni jsme se znali, pomáhali si. Hlavně tohle mě mrzí, že je pryč.

Marie Bezpalcová, 90 let
bydliště: panelák Týn nad Vltavou

Narodila jsem se na Hrádku. Muž byl ze Křtěnova. Hned jak jsme se vzali, koupili jsme si domek. Dlouho jsme ho opravovali, jen holé stěny to byly, že jsme je mohli kousat. A ještě jsme si do něho vzali nájemníky. Sedm let jsem sloužila u sedláka a špatné to nebylo. Dostala jsem najíst a tisíc korun za rok. Když jsme si s manželem koupili krávu, spláceli jsme dluh z másla. Chodila jsem s ním na trh a prodala ho tam vždycky pět kilo. Myslíte, že nám bylo zle? Já měla práci ráda. Vždyť živí člověka, od toho je. I v tom družstvu jsem byla nakonec ráda. Vydělali jsme si třicet korun týd-

ně a bylo nám dobře. Že mám tady v paneláku teplo a nemusím se starat o dříví, to mě nebaví. Musím jen sedět nebo ležet, radši bych dělala jako dřív v naší chalupě. Ale dobu žádný nezastaví. Přejde zase jiná a lidi budou muset zase dělat jako my dřív. Ale už budou neradi, protože si odvykli.

Marie Bartušková, 45 let
bydliště: panelák Týn nad Vltavou

Spousta starých lidí umřela hned po stěhování. Nejstarší obyvatelka Podhájí nepřežila na novém místě ani čtrnáct dní. Teď platíme čtyři a půl tisíce měsíčně nájem za čtyři místnosti v paneláku. Všechno máme na elektriku a bez příplatků, které nám kdysi slibovali. Řadové domky v Neznašově dostaly jen rodiny, ve kterých oba manželé dělali v družstvu. Pořád vidím před očima to stěhování, možná si to ani hodně lidí hned neuvědomilo, že se rozcházíme, že jdeme vlastně každý jinam. Psali jsme tenkrát výzvy, dokonce i Štrougalovi. Marně. Nikdo se nás nezastal. Někdy si říkám, co bude, až Temelín skončí. Za třicet let provozu by se měl zastavit. Nebo když ho nedostaví? Jen ty paneláky zůstanou a setkání nás rodáků na Křtěnově pod čtyřmi věžemi.

VIII.

Nevěřili jsme do poslední chvíle

Je těžké uvěřit, že zatímco od Temelína se stěhovali obyvatelé posledních vesnic, kritika projektu elektrárny posloužila jako studie na cestě ke kariéře politikům, kteří ji nakonec schvalovali. Lidé z okolí Břeží vzpomínají na první porevoluční návštěvu člena Občanského fóra Vladimíra Dlouhého, jehož projev jim dal naději, že vláda stavbu zastaví. Jako pozdější ministr obchodu a průmyslu dohlížel, aby elektrárna rostla co nejrychleji.

Zdenka Mravcová, 47 let

bydliště: rodinný dům Týn nad Vltavou:

Do poslední chvíle jsme nevěřili, že naše domy někdo zboří a Temelín se začne stavět. Dokonce když už jezdily po polích buldozery, jsme tomu nevěřili. Přišlo nám to jako neskutečný příběh. Říkali jsme si, že se jen díváme na něco, co k nám ani nepatří. Přece se někdo jen tak nemůže sebrat a zrušit pět vesnic. Teď jsem v dost absurdní situaci. V rodném listě mám napsanou jako místo narození farnost, která deset let fakticky ani úředně neexistuje. Jako kdybych se ani nikde nenarodila. Vzali mi dětství. Je to kruté, místo, kde jsem tolik prožila, je pryč. Když se vrátím ke stěhování, sotva jsme se vzpamatovali ze šoku a uvědomili si, že vesnice prostě zlikvidují a nikdo z nás to nezadrží. Přišel pád komunismu a zase obyvatelé posledních

domů začali věřit, že snad zůstanou doma. Temelín byl přece stavbou minulého režimu. Fandili jsme listopadu 1989 a měli jsme radost, když přijel ministr Dlouhý z Občanského fóra. Měl mítink v přírodním divadle v Týně. Otáčivé hlediště je tam na kopci, je odtud vidět do kraje. Ukázal kolem sebe a na věže elektrárny a řekl: „Podívejte se. Dovedete si představit, aby vás tady strašily takové čtyři příšery?“ Lidi mu tleskali. Neznala jsem nikoho, kdo by mu netleskal. Všichni jsme ho potom volili. Když přijel po volbách podruhé, lidi tam šli jen kvůli tomu, aby mu mohli žalovat, že se staví Temelín dál. Dlouhý ale začal už jinak. Vysvětloval, že je to nutnost, že bez elektřiny si nemůžeme představit život, pokud nechceme prát na valše a vařit oběd na kamnech na uhlí. Komu jsme měli ještě potom věřit? Dybovi nebo Grégrovi? Teď šetříme elektřinou, protože je drahá, a přitom jen přispíváme k tomu, aby byla ještě dražší a aby se Temelín stavěl dál. Ne dostavěl, ale aby měly stavební a další firmy kšeft. Pro mě je Temelín strašidlo. Když se podívám z okna, je mi špatně jen z těch věží. Vykukují za kopcem a vidíme je až do Týna. Kvůli nim jsem koupila žaluzie. Zatahuji je i ve dne a v noci se probouzím jako z ošklivého snu.

IX.

Vylidněné vsi vyrabovali zloději

Vdově Zdeně Tomkové z Podhájí se vyplnilo v životě něco, co prožívají občas jen hrdinové sci-fi příběhů. Byla posledním žijícím člověkem ve vylidněné vesnici. S hejnem třinácti slepic a psem také posledním hospodářem. Dva týdny před konečným odchodem z chalupy ji zloději všechny slepice i s kohoutem ukradli a vybrali spíží. Památní hodiny po rodičích později objevila ve starožitnictví v Týně nad Vltavou. Takový byl odchod z místa, kde strávila celý život.

Zdena Tomková, 69 let

bydliště: panelák Týn nad Vltavou

Dcera bydlela v posledních letech v Březí. Stěhovala se dřív než já z Podhájí. Neměla kam uložit některé věci, dala si je ke mně. Proto jsem chtěla, aby mi chalupu alespoň pár týdnů ještě nechali, než si to všechno srovnáme, převezeme jinam. Elektrárna mi dala písemné potvrzení, že do domu, kde byl nábytek a zařízení, nikoho nepustí, dokud si všechno neodvezu. Ještě v devadesátém šestém jsem pořád jezdila z Týna do Podhájí krmit slepice, psa a kočky, i když mi přidělili byt v paneláku, ale nemohla jsem se pořád s chalupou rozloučit. Jak vypadal konec Podhájí? Ty poslední týdny se v něm už pořádně nedalo bydlet, domy kolem mi mizely před očima, všude se potulovali divní lidé,

vesnice vypadala jako po náletu. Až jsem nakonec jednoho dne zase přijela a domu chyběla celá střecha. Rozebrali ji lidi, co moji chalupu dostali k demolicí. Nenašla jsem ani slepice, někdo je ukradl. Uvnitř zmizely hodiny na zdi a další věci. Hodiny jsem později uviděla u starožitníka v Týně. Řekl, že mi neprozradí jméno člověka, který mu je prodal.

Dům vykoupila elektrárna už před revolucí. Mně prodlužovali bydlení až do jara devadesátého sedmého, ale pak už byl konec, nedalo se nic dělat. Většina posledních lidí, důchodců, odešla už na podzim. Neměli co topit, přestali si dělat zásoby na zimu, prostě v těch ruinách zarostlých plevelem nešlo žít donekonečna a posedmé už nám bydlení neprodloužili. Hned druhý den, co se odstěhoval poslední soused z Podhájí, nastala invaze. Hemžení všelijakých divných lidí. Nájezdy aut, každý raboval v opuštěných barácích, protože naši si všechno s sebou do paneláku nepobrali. Zůstal po nich nábytek, všelijaké věci, možná i starožitnosti. Když jsem je pozorovala z okna do zahrady, připadali mi jako kobylinky. Bála jsem se jich. Třeba aby mi něco neudělali nebo nevlezli do domu, když jsem doma. Bůhví, co to bylo za lidi, brali všechno. Na káry si nakládali tašky, dveře, skříně a okna...

Místo, kde stál náš barák, jsem viděla naposledy v létě. Nebylo vůbec k poznání. Takový malinký kousíček země. Všechno se tam najednou zmenšilo i náš dvůr.

Říkala jsem si, jak je možné, že tady stálo tak veliké stavení. Vždycky mi připadalo tak rozlehlé a teď po naší chalupě zůstal malý čtvereček.

Elektrárna nám vzala vlastně tři baráky. Ten v Podhájí a ještě jeden starší patrový v Březí, který jsem zdělila po rodičích. Býval v něm kdysi holič. V Březí si postavil dům ještě syn. Nastěhoval se a zakrátko mu přišel dopis, že musí pryč. Podobných jako on bylo hodně. Někteří zrovna dodělali hrubé stavby. Pár lidem také řekli, že pokud budou chtít zaplatit víc peněz, musí dům dokončit. Dřeli potom na stavbě celé soboty a neděle. Když přišli k synovi odhadci, nelíbily se jim schody. Měl je potažené linem. Musel všechno strhat a položit na ně kameninu. V prádelně zase dával kvůli odhadcům na zeď obkládačky. Nadával při tom, ale nakonec je nalepil.

V Březí pak udělali pro lidi zadarmo rozloučení se zábavou. Nešla jsem tam. Něčím takovým by mi oči nezalepili. Říkala jsem, ani za nic nepůjdu. Budou nám hrát tragermarš na odchod. Se sousedy se setkávám jenom o pohřbech. Přijedou vždycky všichni, i z Budějovic, protože pohřby, ty máme my, rodáci, veliký. Potom svátek Prokopa a na dušičky, kdy se sejdem na hřbitově u kostela. Když umřela teta z hospody U Mušketýrů, nesmělo se pohřbívát. Hřbitov nám nejdřív zakázali a otevřeli ho až po revoluci. Musela jsem rodinný hrob nechat vykopat a převézt do Týna.

Když se obrátím za celým životem, říkám si, byla to krásná vesnice. Jenom jsem teď zvědavá, co tady bude po nás za padesát let. Co dostanou naši potomci.

X.

Pod zemí zůstaly kořeny domů

To, co zůstalo po zbouraných vesnicích na místě elektrárny, je vědomí lidí. Dvakrát za rok se sejdou obyvatelé u kostela ve Křtěnově a stejně jako kdysi se po sousedsku objímají. Jako kdyby si jen na okamžik, na několik dní, odskočili do jiného světa a po chvíli se zase vrátili k sobě. Krátce podlehnou iluzi, že všechno je stejné jako kdysi.

Anna Vrzáková, 75 let

bydliště: panelák, Týn nad Vltavou

Na Hrádku, tak se říkalo části Křtěnova s bývalým zámečkem, jsme si byli tak blízcí, že jsme koukali jeden druhému do talíře. Přes plot se pořád neslo pokřikování Franto nebo Honzo. Příjmení se dědila po chalupách. Nejstarší rody ze vsi prý pocházely z Radomilic. Odtud přišlo několik prvních rodin, které páni propustili za odměnu z roboty. Všechna příbuzenstva byla nakonec za těch dvě stě let tak zamotaná mezi sebou, že si někteří vzdálení příbuzní brali jeden druhého. Moje maminka, ta se jmenovala za svobodna Vrzáková a nevzala si nikoho jiného než zase Vrzáka. Její bratr se narodil v Litoradlicích a vzal si taky Vrzákovou. Všichni jsme se oslovovali teta a strejčku.

Jak vidím ještě teď vesnici? Křtěnovská náves ležela na vršku. Bylo to krásné místo. Kostel, škola, fara a hos-

poda, všechno pěkně v jednom místě, kde se tomu říkalo na place. Domy se odtud táhly na kilometr daleko, až k Temelínu. Když jsme jako děti z Hrádku chodily do školy, učitel nám vždycky říkal: „Vy máte na Hrádek zrovna tak daleko jako Křtěnováci, když jdou ze Křtěnova domů.“ Potom vidím stráň při budějovické silnici, to byla jedna nádhera, hlavně když kvetly stromy. V zimě zapadala sněhem a všechno kolem bylo bílé a čisté. Hrádek býval kdysi zámek, patřil Malovcům. Dospělí říkali, že pod ním vedou tajné podzemní chodby až ke kostelu a hřbitovu, to se nám dětem nejvíc líbilo. Zůstala jsem celý život s rodiči na statku sama, nevdala jsem se. Rodiče byli dlouho nemocní a musela jsem o ně pečovat. O děti jsem se pak starala sestrě.

Někdy v osmdesátém nám poprvé řekli o stěhování kvůli elektrárně. Na veřejných schůzích. Bylo to hrozné, ale nemohli jsme nic dělat. Ani kdybychom si oči vyplakali. Někdo třeba dnes řekne mohli se bránit. Ale jak? První šel na řadu Křtěnov a Temelínek. Naposledy Březí, Podhájí a Knín. Zbourali i Jaroslavice u řeky kvůli přehradě. Z Moravy tenkrát pozvali muziku a udělali lidem v kulturáku ve Březí zábavu, aby zapomněli. Ptáte se, proč jsme tam vůbec šli? Víte, když už vás něco tak hrozného potká, je už člověku všechno jedno.

Já potom zůstávala na Hrádku nejdéle. Říkala jsem, doposledka, dokud ještě budu moci, tak zůstanu doma, nikdo mě odsud nedostane. Déle než já ještě vydržela jenom babička Kurážů, teď jí bylo šestadevadesát let. Tři měsíce jsem ji chodila navštěvovat, ale to už jsem sama bydlela v Týně. Domy jsme ale museli předat mnohem dřív. Než je přišli přebírat, museli jsme všechno vyčistit, každý kout i pavučiny na půdě. Tenkrát u každého baráku ve vsi hořely ohně a pálilo se všechno, co jsme si nemohli vzít s sebou. Takový divný pohled to byl, jako o pálení čarodějnic. Nemáte vůbec zdání, co všechno člověk za život nashromáždí. Celá ves byla v jednom kouři, protože jsme museli do konce pětasmdesátého všechno vyklidit. Ke mně na půdu ani nepřišli, schovala jsem žebřík, ale doktorka Hájičková, která měla králíky až do jara, si dala na půdu seno a pak si od nich vyslechla řečí...

Dneska platím s elektrikou skoro tři tisíce měsíčně za nájem. Peníze za dům už jsou dávno pryč a se sousedy se občas potkám. Dvakrát ročně se sejdem u kostela ve Křtěnově a říkáme si, dokud ještě budeme moci, přijdeme se zase pozdravit. Všichni se na to setkání celý rok těšíme. Přece je to pořád náš domov.

XI.

Muž, který psal

Před několika lety jsem viděl film o přepadení Sovětského svazu hitlerovským Německem. Zaujal mě úvod filmu. V obraze byli dva mladí lidé, chlapec a dívka, drží se za ruce a kráčí vlnícím se lánem obilí. Na jejich tvářích je vidět bezstarostnost a radost ze života plného ideálů do budoucna. Najednou padají bomby. Jsou ničeny životy, všechno, co bylo lidmi vybudováno. Tak bych chtěl charakterizovat naši obec až do 23. října 1980, až na to, že po tomto datu nepadají bomby. Tím dnem, kdy jsme se dozvěděli, že v katastru naší obce bude postavena velká jaderná elektrárna.

Do toho dne žila naše vesnice radostným životem plným elánu. Téměř tisíc roků jsou staré tyto osady. Dne 23. října se poprvé dozvídáme od předsedy stranické organizace první informace o výstavbě a umístění elektrárny. Jak nás informoval, mají být v první etapě likvidovány obce Březí, Křtěnov, Temelínec a v pozdější Podhájí a Knín. Je to zdrcující informace. Do této doby se staví nové rodinné domky, rekonstruuji staré a najednou, jako by život ustal. O ničem jiném se nemluví...

***Zápis Františka Vrzáka
z kroniky obce Podhájí z roku 1980***

Jaká síla vyvěrá z každého popsaného listu papíru? Jaký má rozměr? Megawatthodin, kilopondů, pascalů nebo čtverečních kilometrů? Máme se zabývat pamětí každého kousku země jen proto, aby byla cítit naše identita, předurčení? Jsou člověk, země i vesnice na ní bez kouska paměti jen neidentifikovanou bezcennou částičkou poletujícího prachu, bodem bez souřadnic, bytostí beze jména?

Muž, který psal kroniku, podobné dilema neměl. Snad i proto, že se narodil v chudé rodině na samotě obce Podhájí, kde nebyl prostě čas na improvizaci a složitě úvahy, kde všechno podstatné vycházelo z dědictví předků. Věřil ve světový řád podřízený Bohu a vesmíru. Na druhé straně hluboko v jeho genech, které svíraly záznam o lásce k písmu a četbě a o zálibách v historii, ležely pochybnosti o některém jednání člověka. Sám za padesát let dosáhl bravurní dokonalosti venkovského písmáka. Zaznamenat počasí, úrodu, se železnou pravidelností se opakující události i jevy neobvyklé, zjevující se jednou za pět, za deset let, stáleté vody, přírodní katastrofy, epidemie, vliv techniky, první secí stroj, první rozsvícenou žárovku. Až potud měla kronika úhledný rukopis, jenž byl odrazem událostí, které viděl nebo slyšel z ověřeného zdroje. Takový je zákon kronikářů. Teď z okna v pokoji na východ pozoroval řadu stromů před domem, otevíral list po listu a vzadu někde za zády cítil výkřik němé krajiny.

Na protilehlé straně stavení totiž ležely kusy vesnic, o nichž psal.

Když v roce pětáctýřicet zaplnil pravidelnými tahy pera, jež pamatovaly ještě kudrnatá písmena švabachu, první strany knihy a doplnil údaje z války, s jejímž koncem se někam vytratily i původní zápisy kroniky v červených deskách, když odložil pero po řádcích vyprávějících o zatýkání kvůli neplnění dodávek, okupaci, popravách a osvobození republiky, chtěl věřit tomu, že nic horšího než válka už vesnice kolem křtěnovského kopce nemůže potkat. A navíc, každá taková ves s psanou historií je už něco jako živá část organismu, kterou nelze bezbolestně vyřadit. Musí mít zákonitě budoucnost. Svůdné myšlenky na příští doby a vize krajiny s krásnými domy a zlatě se lesknoucími obdělávanými poli, jež ho provázely hlavně v prvních měsících po světové válce, však hned zpočátku zaháněl. Co píše, je přece dokument. Nesmí se nechat ovlivnit emocemi, které tak často zkreslovaly popisování dějin. Žádná fantazie, žádné vzdušné řádky lovené ve větru. Jen záznamy o síle mrazu, který zničil část sadů. Záznamy o svatbách a narozených dětech. Zápisy o tom, že rok byl výjimečný na teplo, a tak brambory už lidé sázeli v březnu. Že na opravu školy se pořádala sbírka a že u Finsterů hořela den před Popeleční středou stodola. Sčítání obyvatel a prodeje zemědělské půdy. Cvičení hasičů. Poznámky o známých osobnostech, které vzešly z jejich farnosti.

Ty čtyři jilmy naproti vchodu do dvora zasadil jeho otec, připomněl si kronikář pokaždé, když s rukama na deskách knihy pozoroval obraz z okna od psacího stolu. Cesta úvozem vedla kolem nich stejně jako kdysi, jenom s tím rozdílem, že po ní už dlouho nesjížděl žádný selský vůz a člověk prošel stěží jednou za dva dny. Zůstaly jen stále sílící jilmy a stráň za nimi končící u prvních smrků lesa, kilometr před řekou. Stejně jako dřív sledoval muž každý den před polednem a vpozdvečer krajinu za oknem podobající se divadelnímu jevišti, na němž se už vystřídal bezpočet postaviček. Podomní obchodníci ze Slovenska a z Podkarpatské Rusi, cikánští brusiči nožů, pocestní s čerstvými zprávami o tragédiích, slavnostech, politických událostech, děti ze vsi s kozami táhnoucími je na pastvu, jeho rodiče, otec se žebříňákem naloženým dřevem a za ním maminka s nůši plnou šišek, jeho sestry s košíkem brusinek, řezník chvátající brzo ráno k zabijačce, protektorátní komisaři počítající drůbež a domácí havěť, po nich agitátoři horující nadšeně pro vstup do družstva, hasiči s pozvánkou na bál, koledníci s košíky naplněnými ořechy a jablky.

Takový pohled zůstal na skle, přestože muž sám už deset let žil v domě na samotě sám. Hlavně že kronika žije, pomyslel si starý muž a otevřel těžké desky.

Pokaždé, než použil inkoustové pero, zkusil si několik tahů nanečisto na kus čistého papíru, aby už první

písmena byla pravidelná. Stále častěji teď musel procvičovat ztuhlé prsty zdřevěnělé stářím. Zatajil se mu dech. V těch prvních okamžicích zápisu si totiž vždycky připadal jako starý strom s natěsnanými letokruhy. Jako jilm, v němž pořád proudí čistá míza, jen některé jeho větve osychají a ztrácejí pružnost. Je něco podobného i v krajině, která umírá?

Na čistý list napsal první větu a pečlivě ji po sobě přečetl. Prostředníkem pravé ruky potom přešel po boku naskládaných listů kroniky a v duchu odhadl, kolik prostoru v ní ještě zbývá. Určitě roky, uklidnil se. Koncept zápisu už měl jako vždy v hlavě, znal vždycky dopředu, co psát a v jakém rytmu. Pomalým stereotypním tempem, které odbíjelo přesně v taktu ročních období, podobném taktu života, tepu mezi zrozením a smrtí. Dnes o úrodě hub v lesích, o deštích, které rozvodnily řeku, o polích, které stát vrátil soukromníkům, o autech naložených zemí, o světlu, zářícím od Temešince. Popsal další řádek a pohledem pohládl koruny jilmů. Chtěl jen na chvíli odvrátit chladný dech, jenž se mu už deset let zavrtával do zad. Vycházel z odvrácené strany jeho domu, z míst, kde stál malebný Křtěnov, trochu naduté Břeží s bohatými sedláky, kde ležel Hrádek, kdysi vznešené místo, později přístřeší chalupníků a sídlo družstva, a vycházel neomylně z bodu, kde vedla silnice se dvěma křížky na kraji pole. Co bylo dřív, kronika, nebo vsi? Nebo snad myšlenka na vesnice? Znovu projel zkušebně modrým inkous-

tem po kousku papíru na okraji desky stolu a do řádky knihy pomalu a s naučenou pečlivostí vepsal:

17. dubna 1996. Přes poslední teplé týdny, kdy třešně pomalu začínaly kvést a včely létat, napadl dnes znovu sníh a přes noc přišel až desetistupňový mráz. Postihne to asi hodně ovocných stromů. V Podhájí dnes došlo k významné události. Buldozer srovnal se zemí poslední dům.

XII.

Když zavřu oči, mohu namalovat každou chalupu Křtěnova

Starosta Zlivi Jiří Štabrňák patří mezi vystěhované obyvatele, kteří dokázali znovu vstát z popela a postavit si dům. Městečko Zliv ležící vzdušnou čarou deset kilometrů od Temelína si vybral nejenom kvůli nabízeným stavebním parcelám. Přitáhly ho také rybníky, které znal už z rodného Křtěnova. Ještě patnáct let po stěhování a bourání vesnice si umí vybavit v paměti její každou chalupu. Je to jednoduché: Zavře oči a v duchu hladí pohledem zdi i stromy a tajná místa, která jako kluk s kamarády prolézal.

Ing. Jiří Štabrňák, 43 let
bydliště: rodinný domek Zliv

Je nás tady víc známých Křtěnováků i těch ze Březí. Naše rodina měla štěstí, že se nám podařilo dostat stavební pozemky pohromadě. Vedle bydlí oba bratři a sestra, ta měla nejdřív postaveno ve Březí. Rodiče šli poprvé do paneláku, teď je mám u sebe. Na Křtěnov si vzpomenu, hlavně když jedu okolo na kole. Vidím tam každý kout. Pokaždé se dívám kolem sebe a říkám si, tady jsme chodili s holkama, tady jsme kradli brambory a támhle se pásly krávy. Takové zážitky zůstávají napořád. Je mi hořko, když vidím ještě zbytek školy a hospodu U Koníčků, kde hráli ochotníci di-

vadlo. V šedesátých letech jsme my, děti, hercům pomáhaly. Ochotnickou společnost vedla učitelka a pro školáky vymyslela pohádku Popelka. Kulisy se našly, stačilo jen nacvičit hru. Jezdilo se s ní potom i po okolních vesnicích, i v Písku jsme hráli. Hospoda, kde hráli ochotníci, měla tak miniaturní sál, že když hasiči pořádali zábavu, ženské seděly na židlích v řadě kolem zdí. Mužští jen postávali a točili se hlavně kolem výčepu. Na jediném stole v rohu sálu měli židle muzikanti.

První bourání a stěhování vesnic dopadlo pro jejich obyvatele nejhůř. Lidi si museli vyčistit a vyklidit svoje chalupy. Týden to uklízeli, všechno uvnitř dávali do pořádku, pak přijel buldozer a za půl hodiny bylo po domě. První šel Temelínec, pak Křtěnov a Břeží. Ceny za domy určovali nejdřív odhadci dost směšné. Chalupy vycházely také na osmatřicet tisíc korun i s pozemkem. Jako stavař jsem tomu už trochu rozuměl. Připadalo mi, že nejhůř tehdy dopadli staří lidé. Komunisti si většinou obstarali hned zpočátku vlastní znalce, určitě byli alespoň o všem nejlíp informovaní. Ale babičky a dědové vůbec nevěděli, co mají dělat a na koho se obrátit. Přitom elektrárna měla vždycky dost peněz, vůbec nepochopím, proč na takových věcech šetřila. Až po několika letech se lidi semkli a začali se ozývat. Ti zbývající také měli víc zkušeností, hodně si o odhadech řekli mezi sebou. Začali si víc najímat vlastní odhadce. Sepisovaly se petice a protestovalo se a křičelo na schůzích. Několik mluvčích se dokonce

rozhodlo jet za ministrem energetiky. Určitě to hodně pomohlo, chování státních úředníků a znalců se začalo od té chvíle trochu zlepšit. Předtím se cítili neomezenými pány, ale potom se začali lidí trochu bát. Ale ocenění vesnic, to je jen jedna část celého problému. Někteří z nás chodili a fotili si bourání domů. Mají obrázků plná alba. Já sám jsem si zvykl na Zliv a moje děti, ty už Křtěnov nepoznaly. Už neví, že moje vesnice měla spoustu zeleně a jednu zvláštnost, tři návesní rybníčky. Byly dobré na bruslení a v létě na koupání. Člověk tam byl doslova odchovaný v přírodě. Na co vzpomínají moji rodiče? Třeba na začátky družstva, kdy jeden den krmili doma v maštalích dobytek vlastní a druhý den ráno už byl družstevní, i když pořád stál na stejném místě. Na dědu, který prohrál v jiné vesnici grunt v kartách, a vzal si proto babičku se statkem ve Křtěnově. Nakonec na stěhování, když několik dní hořely ve vsi ohně, jak lidé pálili věci, které shromažďovali třeba staletí. Když chci, vidím naráz před očima celý příběh. Rozmístění domů jako na mapě. Možná mám představivost vycvičenou profesí. Nebo jsou vzpomínky tak silné. Stačí jen zavřít oči.

XIII.

Prosili jsme o odklad demolice

Šest po sobě jdoucích let žádali obyvatelé obcí kolem Temelína české energetické závody o odklad vysídlení. Šestkrát prosby investoři jaderné elektrárny vyslyšeli a lidem dovolili žít ve svých domovech. Zatímco nad hlavami posledních obyvatel visel Damoklův meč demolice domů, mladé rodiny takovou nejistotu nevydržely a odstěhovaly se jako první. Nejdéle, doslova do posledních hodin, vydrželi na potápějící se lodi důchodci. Na co čekali? Někteří ještě týden před stěhováním nevěřili, že ta hrůzná skutečnost není jen sen. Poslední rodiny krmily polodivoké kočky, které se toulaly na místech bývalých statků. Zbytek nejstarších obyvatel Knína měl jediné přání: Umřít doma.

Božena Božovská, 81 let

bydliště: rodinný domek Dříteň, u syna

V Kníně nás před šesti lety zůstalo asi pět posledních rodin, nakonec jsme vydržely jen tři. Báli jsme se, protože světlo na návsi v noci nesvítilo a kolem se pohybovali všelijací lidé. Vykrádali opuštěné domy, vlezli všude, i ke mně v noci přišli jednou nějací cikáni. Policisté se mě pak ptali, jestli se sama na chalupě nebojím. Co můžu dělat, řekla jsem jim. Když nechci odtud jít do paneláku. Náš rod byl v Kníně celých dvě stě let. Vesnice se původně jmenovala Kmín a dodnes jsme jí tak říkali. Přejmenovali ji později, asi se to ně-

komu nelíbilo. Měli jsme hospodářství, předávalo se po generacích a říkalo se u nás u Kvěchů, tak jsem se jmenovala za svobodna, než se k nám můj muž přistěhoval. Obdělávali jsme přes dvacet hektarů polí.

Nikdy na ty konce nezapomenu. Všechno se pálilo, staré trámy a věci ze stodol a maštalí, všude leželo plno krámů. Rozkradla se nakonec i kaplička, co v ní dřív bylo obrázků a hezkých sošek, jak je do ní každý celá léta dával. Zůstaly z ní jen holé stěny. Zloději vyřízli z rámu i obraz svatého Václava. Tam, kde jsme měli rybníček, je dneska skládka. Všechno haraburdí do něho navozili. Nakonec jsem zůstala sama, jen syn mě jezdil navštěvovat. Jezdil za mnou na motorce každý den a jsem mu za to moc vděčná. Až do Silvestra 1993, kdy už z Knína skoro nic nezůstalo a já se musela odstěhovat, to vypadalo stále hůř. Všude se toulaly kočky, které tam zůstaly po domech. Naučily se pak chodit ke mně a já jim dávala mléko. Koncem toho roku už elektrárna další prodloužení nepovolila, do března jsme dostali čas si z domů odvézt věci třeba na stavbu. Předtím jsem každý rok přitom milostivě žádala o svolení zůstat. Nikdo si nedovede představit to čekání na odpověď. Měsíc nejistoty. Jak jsme byli šťastni, když nám bydlení zase na rok povolili, že nám prodloužili rok života. Šestkrát jsme se se sousedy radovali a čekali, až zase rozkvetou stromy.

Víte, domov je jen jeden. Alespoň tak jsme to cítili.

Žiju teď u syna v domku v Dřítňi a jsem ráda, že nemusím sedět v paneláku, ale stavení, kde jsem prožila sedmdesát let, je pryč. Ve městě se lidi můžou stěhovat z místa na místo a nepřijde jim to. Něco jiného je vesnice, kde jsme se narodili a kde žili už naši prarodiče. Kde se všichni známe po chalupách. Pořád tam musím jezdit, ještě teď. Ze všeho zbyla jen ta prázdná kaplička, skládka místo našeho rybníka a váha na vozy. Je to pořád moc smutné, protože nikdo už nám povolení neprodlouží, náš Kmín je pryč.

XIV.

Do synova domu se nastěhovali cizí lidé

Jako svléknutí z kůže si připadali poslední osadníci, když pozorovali, jak domy a novostavby jejich dětí obsazují cizí lidé. Elektrárna si pro ubytování a kanceláře vybrala právě vilky, které stát jakoby milostivě povoloval majitelům dostavět, přestože vláda znala budoucnost celé oblasti. Byla v tom jen nedbalost úředníků? Nebo něco mnohem horšího, to znamená, že lidé vlastně stavěli domy pro elektrárnu? Jaký vztah mohli mít zaměstnanci stavebních firem k domům, které původní majitelé budovali s vědomím, že budou sloužit ještě jejich vnukům?

**Růžena Švehlová, 77 let
bydliště: panelák Neznašov**

Život se s námi nemazlil. Za prací jsem docházela z Podhájí do Hrádku, kde jsem patnáct let uklízela kravám, každé ráno jsem vstávala ve čtvrt na čtyři. Nakonec mě ještě dali do rostlinné výroby. V družstvu jsem nechala zdraví. Doma na mě vždycky po práci čekala zahrádka, pletí a okopávání. Práce mě ale bavila, hlavně kyticky, teď si pořád vybavuji, jak to doma vypadalo.

Měla jsem šest dětí. Na zahradě si postavil syn dům o osmi místnostech, jeho bratr zase ve Březí. Manžel jim každý den na stavbách pomáhal. Bydlel ve

vilkách jenom krátce. Jeden pět a druhý sedm roků a museli pryč. Starší syn bydlí v řadové bytovce a platí čtyři a půl tisíce korun měsíčně. Já s mužem v paneláku přes dva tisíce. Jestli jsme dostali odškodnění? O žádném nevím. Za přestavěný barák nám vyplatili sto tisíc. Nemělo smysl se s nimi dohadovat. Chtěli jsme alespoň levnější elektriku, kterou nám od začátku slibovali, ale nesplnili nic. Podhájí mělo šedesát čísel a teď jsme slyšeli o tom, že nemělo být vůbec zbourané. Říkají, že Podhájí a Knín zmizely zbytečně.

Nejhorší bylo stěhování. Zacházeli s námi zle. Syn musel předat dům vedle nás dřív. Najednou mu přišel dopis, že do tří dnů musí barák uvolnit.

Nastěhovali se tam nějací Ostraváci, ale to nebyli lidi, ale psi. Hlavně ten jeden z nich. Když jsme šli s mužem na synovu zahradu, křičel na nás, že nám zpěráží hnáty, jestli hned nezmizíme. Ani vodu ze studny jsme odtud nesměli brát. Nakonec ji upravil tak, aby z ní nešlo pumpovat. Studnu kopal manžel se synem ve skále, devět metrů hlubokou, museli si opatřit sbíječku a kompresor. A nakonec nám z ní nedovolili vzít ani kapku. Museli jsme chodit až do vzdálenější chalupy, která zůstala opuštěná, protože její majitel umřel. Přes sto metrů pěšky s konví, nejhorší to bylo v zimě, když napadlo hodně sněhu. Zahradu, tu krásnou zahrádku, kde jsem měla zeleninu a kytky, nechali zarůst plevelem. Potom na ni pozvali vojáka s kosou, posekal

všechno, i moje kytičky. Osm roků jsme tam ještě bydleli a museli se na tu hrůzu dívat. Takové jsou naše vzpomínky. Na podzim jsme se byli v Podhájí podívat, sebrat švestky ze stromů, které tam ještě zůstaly. Ten pohled je ale hrozný. Když se vrátíte domů a chalupy jsou pryč. Jenom se díváte na místo, kde asi stála ta vaše. Ještě něco z toho božího dopuštění zůstalo. Pořád nás straší věže elektrárny. V Podhájí jsme je viděli z okna obýváku a teď, když je jasno, je vidíme z okna zase.

XV.

Stát má k odsunutým lidem stále dluh

*Dennodenní osobní tragédie přinášelo stěhování vesnic od Teme-
lína. Je nepochopitelné, že mezi stavebníky elektrárny se našli
dokonce takoví, kteří dělali záměrně bolest odsunutým lidem. Co
cítili pracovníci firem v počátcích stavby elektrárny, například ti,
kteří nedovolili vesničanům odnést si z vlastních zahrad jediný
stromek a naházeli je před jejich očima do ohně? Musela se elek-
trárna chovat natolik povýšeně k venkovanům i ke krajině, která
jí uvolňovala místo? Buldozery, jež ukrajovaly části domů a za-
hrad, cítili poslední obyvatelé jako nože ve vlastním těle. Poslední
okamžiky dokázali ještě mnozí z nich zachytit na fotografiích.*

Pavel Chlumecký, 50 let bydliště: rodinný dům Týn nad Vltavou

Ze Křtěnova jsem se stěhoval do Týna v polovině se-
dmdesátých let, ale rodiče a bratr tam bydleli až do
roku osmdesát čtyři. Co se dělo v těch posledních
dnech, se jen těžko popisuje. Nejenomže elektrárna
slíbila lidem pomoc s odvozem věcí a nechala je po-
tom prakticky na holičkách, takže stěhování si větši-
nou každý zařizoval sám, ale už při bourání domů se
chovala necitelně. Nikdo z jejího vedení si neuvědo-
moval, že ty obyvatele připravuje o domovy. Podvedli
je slibem, že si budou moci zpět koupit zařízení, kte-

ré museli v předaných domech nechat. Sporáky, čerpadla, kotle a další takové věci se svezly na hromadu do jednoho z domů, ale když si tam naši pro ně šli, většina už byla pryč. Vzali si to stavebníci elektrárny. Co si mohli ti chudáci z chalup o takovém jednání myslet? Co jsme si mysleli o likvidovaných sadech, ze kterých si nemohl nikdo z nás vzít ani stromek nebo keř rybízu? Nakonec všechny rozřezali, naházeli na hromadu a zapálili na ní pneumatiky. Můj táta si došel na zahradu pro malou třešň, bylo mu jí líto a pořád říkal, přece ji tam nenechám. Jeli jsme si pro ten stromek a na zahradě nás zastavili policisté v civilu. Vyskákali z volhy. Tenkrát se táta ale nedal a doslova si tu chrupku vyhádal. Chodili jsme do rozbourávané vsi s bratrem až do poslední chvíle, naše domy už byly zamčené a všude tabulky zákaz vstupu, ale nic nás nemohlo zadržet. Plot jsme přeskočili. Všechno jsem si fotil, buldozery a zapalování střech, do poslední chvíle jsem byl u toho abych měl památku.

Co je největším hříchem státu? Že lidi z jedné vesnice odstěhovali na různá místa, vzali jim možnost žít zase spolu. Když si představím, co je v Temelíně pohřbených miliard korun a zbytečně, bylo takové zacházení vlastně zločinem. Stát měl vlasteneckou povinnost postavit nové vesnice, v porovnání s elektrárnou by to byla jen kapka v moři výdajů. Stát může za to, že spousty lidí předčasně zemřely. Už na prvních veřejných schůzích navrhovali kronikář Vrzák a můj

táta postavit nové vesnice, ale marně. Proč to nešlo? Vždyť ti lidé kolem Temelína se nakonec se stavbou smířili, všichni jsme věděli, že je nevyhnutelná, že se nedá zastavit. Byli jsme svolní ustoupit. Přáli jsme si jenom slušné zacházení, ale to nepřišlo. Nikdo nedostal možnost se k něčemu doopravdy vyjádřit tak, aby jeho návrhy vzala elektrárna v potaz, dostali jsme jen pár korun a náhradní byt. V době, kdy začaly veřejné schůze, koloval mezi námi článek z nějakého časopisu, kde se psalo o podobném stěhování vesnice v Japonsku. Svolali lidi, omluvili se jim a slušně se jich zeptali, jak by si celou věc představovali. Jednali s nimi jako s rovnoprávními, protože potřebovali jejich pozemky. Nakonec jim postavili podle jejich přání novou vesnici, aby mohli zase společně bydlet. Přinesl jsem ten článek na schůzi. Funkcionáři se na mě dívali, jako kdybych chtěl bůhvíco zvláštního.

Když se ohlédnu nazpět, viděli jsme vlastně tu stavbu před patnácti lety všichni docela jinak. Že bude všechno trvat tak dlouho, dokonce i bourání vesnic, to si tenkrát nikdo z nás ani na okamžik nepomyslel. Jestli je Temelín jen uměle udržovanou stavbou, něco jako Hladová zeď, znám užitečnější práci. Třeba sázet stromy nebo spravovat cesty, to potřebujeme o hodně víc než elektrárnu.

XVI.

Před očima zůstaly věže

Několik pravoúhlých bytovek. Přísně vymezený prostor, dřevěné, nizoučké ploty minizahrádek, skromné záhonky pórků a petržele. Obyvatelům paneláku, kterým jakýsi pro ně nepochopitelný vyšší princip ukradl jednoho dne domy a vyhnal je do umakartového obloudária, nezůstal pro poslední kapky života ani ten pochybný pocit volnosti bytí. To vše na rozdíl od gigantu elektrárny, který jednoho dne spolkl území u Týna nad Vltavou. Fantasmagorie? Skutečnost konce dvacátého století. To jen kdosi mocný nezvratně určil plán vysídlení a stovkám obyvatel stěhování do typizovaných socialistických domů. Jejich útočištěm se na zbytek života staly kuchyně a pokoje podivné kategorie, z nichž jako nemilosrdný obraz vidí čtyři atomové věže.

Nevím, co jsme komu udělali zlého... Sedmaosmdesátiletý důchodce i jeho žena vidí z okna bytu v Neznašově na čtyři betonové kužele elektrárny. Píše se rok 1999 a stejný obraz vidí deset let. Stejný v létě jako i v zimě, jen někdy se vrcholky stopadesátimetrových pomníků pohybují v mlze jako preludy. Někdy je zase zakrývá sníh. Nebo snad mlha? Někdy se lesknou ve slunci jako těla velryb v moři. Stařec potom cítí, jak jeho podvědomí zase přitahují ty podivné sochy vystrkující hlavy tam, na jihu. Potom přemýšlí, kolik ty

obludy už spolykaly betonu a kolik by se z něho mohlo postavit domů a mostů nebo vesnic, pevných silnic. Podobně se zase nemůže nějakou záhadnou magnetickou silou neotočit pokaždé, když vystupuje po cestě za Neznašovem, vesnicí, pro niž už zůstane navždy přistěhovalcem, naplaveninou. Alespoň podle slov ženy. Stýská si po příbuzných a známých a muž potom někdy v noci slyší její tichý vzlyk. Ještě před patnácti lety přitom stačilo vyjít před dům a pozdravit se se sousedy, kývnout na chlapy v hospodě, poptat se na zdraví nebo zanádat na ceny v prodejně, vypůjčit si pár hřebíků od prvního domkáře. Za místem pro muškáty v okně teď vidí stejné panorama a každý krok docela opačným směrem mu připomíná, že za sebou má jen ucpanou díru do minulosti, a když se obrátí, vidí zase smrt. Nebo sen, o kterém někdy neví, kde končí a kde začíná. Nebo minulost, která mu leze oknem do pokoje a připomíná tvář kolosu, jenž je vyhnal z domova.

Stejný pohled na monstrum pronásledoval oba duchodce poslední léta na statku v Podhájí. Zpočátku se stavby jen sunuly ze země. Jako šedivé houby. Zprvu zakryté pásem jabloní, ale rostly a každým dnem se zdály mohutnější.

Někdy za nimi vycházelo a zapadalo slunce a lidé, kteří je v tu dobu pozorovali, už poznali, že věže jsou vlastně přesýpací hodiny. Jsou zvony. Jsou obrazem je-

jich osudu. A jednoho dne jim připomenou čas.

Nemůžu spát. V létě je horko, když se stěny paneláku rozpálí. Pořád přemýšlím o tom, jaké to bylo v Podhájí. Myslím na zahrádku, na to, jak se na jaře v krabici u kamen ozývala kuřata a potom kvetly třešně a v potoce tekla voda naplněná až po okraj, protože země nasákla sněhem. Byla jako voňavá jarní houba, připravená na setí, na milování a zrození. Někdy myslím na ty divné lidi z elektrárny, kteří nás vyháněli ze sadu, co kdysi založil děda mého muže, na jejich posměšky. Na syna a jeho dům. Stál hned na deset kroků naproti našemu. Bylo to blízko. Tak blízko, že jsme si mohli zavolat do oken a pozvat jeden druhého na oběd, vzpomíná každou noc žena.

Před nedávnem jsme mluvili s nějakými lidmi z Prahy. Říkali, že nás okradli. Že jsme udělali chybu a netáhli od začátku za jeden provaz. Mohli jsme dostat alespoň odškodnění, ale šlo tenkrát vůbec protestovat? Svolali schůzi a oznámili: Bude tady elektrárna, musíte pryč. Dostali jsme almužnu. Nejdřív slibovali levnější elektřinu, teď už ani tu ne. Za byt platíme bez elektřiny dva tisíce měsíčně, těch pár korun za dům jsme už dávno utratili za činži, honí se často hlavou muži...

Když před dvaceti lety dokončil domy pro dva syny, podivné betonové hříby ještě nerostly. První postavil se synem v Březí, druhý v sousedním Podhájí. Tuny namíchané malty a koleček písku. Druhé stavení lepil

na zahradě svého domu už rychleji. Pořád ještě myslel na to, že takové místo na zahradě je dobré. Skládal do řady cihly, které mu syn předchozí večer připravil ke zdi, a každý den viděl z lešení o kus dál do kraje. Zdálo se mu, že pomalu skládá do řady vzpomínky a vrší je na pyramidu s bytelným základem. Kladl je přece na totéž místo, které si vybrali k sedlačení jeho předkové, než založili statek s gruntem, políčko o dvou hektarech a stáj. Postavili tu kamenný řád, který určoval roční období, telení krav a štědrovečerní zvony na kostele ve Křtěnově. Jen jednou se zastavila doba a mladíci z Podhájí, Březí, Křtěnova a Knína odjeli na několik let do cizí země, aby v pětáctýřicátém na jaře ještě stihli rozorat houževnatou a plevelem prorostlou půdu a připravit zimní sadbu. Návrat z totálního nasazení v Reichu. Ve vzduchu tenkrát vonělo něco nadpřirozeného. Myšlenka na prožitou bolest, která proletěla kolem v podobě válečných let a lidem vrátila touhu. Spravit větrem rozfoukané střechy, očistit pivozy, vybílit chlévy. Ten kraj je požehnaný. Bože, dej nám sílu, aby vydržel našim vnukům, šeptal někdy muž slova, kterým uvěřil jako tisíckrát opakované modlitbě. Nic nemůže být lepšího, než kus rodné země a na ní dům svůj a svých dětí, a nic nemůže být strašnějšího než pole porostlá bodláky, než udusaná země.

V sedmapadesátém je umluvili k odchodu do družstva. Ne ke vstupu, jak psaly plakáty a jak vyzývali řečníci na schůzích. Je to nezvratná nutnost, říkali. Kdo kulačí,

je nepřítel lidu. Chcete zkazit život dětem? Navždy je odsoudit ke dřině? Nic není jako dřív, doba se otočila a země je pro všechny, pro kola obřích traktorů a řady pluhů pro hlubokou orbu. Pravoúhlé lány, pravoúhlé domy, zástupy lidí v průvodech. Dodnes nezapomene, že podepsali všichni. Někteří s pocitem bolesti jako při pohledu na starý strom, nejstarší na dvoře stavení, který jednoho dne museli pokácet, protože seschnul. Zbylo po něm najednou světlo a překvapivě ohromný neznámý neohrazený prostor, který zatím nikdo neznal. Jako tok myšlenek úředníků z města. Představa šťastných zítřků. Víc strojů, větší lány, větší továrny.

„Dědku, říkám ti naposled, že sem nesmíš. Tady ti už nic nepatří, ani lopatka na uhlí,“ slyší duchodce v noci hlas Ostraváka. Přišel pokaždé, když nemohl usnout a myslel na Podhájí. Procházel se po jeho záhonech, pumpoval jejich vodu, přespával v domě jeho syna. Dlouho tomu nemohli se ženou uvěřit. Nedomázali uvěřit, že ti cizí lidé, kterým nikdo jinak neřekl než Ostraváci pro jejich krátký přízvuk, jim zakazují vstoupit do vlastní zahrady. Už tři roky ti chlapi hospodaří v domě syna, otrhávají jablka, nohama rozdupávají přezrálé třešně na trávě zpustošeného sadu a pokřikují na dva staříky. Hlavně jeden z nich, o něco statnější a opilejší než ostatní chlapi ve vatovaných kabátech. Jeho chraplavý hospodský hlas je slyšet přes celý dvůr. „Jestli mi sem zase vlezeš, zpřerážím ti nohy, dědku. Zmizte odsud a nezaclánějte!“ Přes okna, kde

ještě nedávno viděla stará žena syna a vnoučata, narůstají každým dnem špinavé šmouhy. Několik tabulek prasklo a ze svěšeného okapu pravidelně kape voda na betonový chodníček, rozpraskaný mrazem. Po dešti se voda vsakuje do podezdívky pod verandou a oba důchodci, kteří se rozhodli zůstat do konce v umírající vesnici, pozorují, jak vlhké skvrny stoupají každým dnem výš, až k parapetu, jehož barva se dávno odloupala. Je to už tři roky, co se syn s rodinou odstěhoval a dům předal elektrárně. Začal znovu. Rychle a bez zbytečné nostalgie.

Stařík se na chvílku posadil na posteli a ve tmě, do které probleskovala vzdálená světla aut, viděl ženu. Stávalo se mu, že se probudil uprostřed noci a nevěděl, kde právě je. Možná leží ve svém domku a všechno, celý příběh s elektrárnou byl zlý sen, napadala ho spásná myšlenka. Pak rozpoznal v šeru pokoj v paneláku s nízkým stropem a širokými okny... A najednou zase uviděl ženu, jak se slzami pozoruje zahradu se zapleveleným záhonem jahod. Ještě vloni na ni navezla dvacet koleček hnoje. Teď stojí za oknem a v duchu počítá řadu stop od pracovních bot, jejichž otisky se táhnou od plotu k verandě. U betonových schodů do prvního patra domu se lesknou kopičky hlíny odloupnuté z podrážek. Úlomky prken s natlučenými hřebíky, plechovky od konzerv a prázdné láhve od piva. To vše se povaluje v divném zmatku vesnicí, kde v místních králikárnách mizejí sotva odrostlí strakáci a jejich kůže

se válí ve stavebních jamách. Ostraváci mají přece ži-
zeň a potom chuť na maso, co je pro ně králík nebo
slepice, sto, dvě stě korun, žádné peníze... Všechno
tu vypadá neskutečně. Jako sen, ze kterého se člověk
přece musí probudit do normálního rána a usmát se
na šedomodrou oblohu nad Temelínem. Co ale jsme
proti toku času, proti obrovským přesýpacím hodinám
ve tvaru kuželů, proti podivnému vyššímu principu,
oznámenému jednoho dne na veřejné schůzi národ-
ního výboru. Ještě v té chvíli se zdálo všechno nesku-
tečné. Přece není možné zaživa pohřbít vesnici. Domy
a cestičky mezi nimi. Vzpomínky. Stopy, které se vsák-
ly jako sníh na jaře...

V létě přišli vojáci a kytky, zeleninu i přerostlou travu
posekali kosou.

Důchodkyně se na to dívala za plotem skrz slzy. Co je
to za lidi, řekla muži. Proč se nám snaží udělat bolest?
Komu vadí záhonky? Komu z elektrárny vadí něko-
lik řádek jahod, které přivezla od zahradníka. Stařík
mlčel. Před sebou měl ještě několik dlouhých let cesty
pro vodu ke vzdálené studni, protože jeho vlastní, kte-
rou hloubil ve skále se synem, mu muži z elektrárny
zakázali. Ještě tři roky, kdy se brodil vysokým sněhem
ke vzdálené pumpě, si odříkával modlitbu za všech-
ny umírající domy. Je jim těžko, nemůžu je opustit.
Nemůžu je nechat na pospas cizím lidem. A domy to
cítily stejně silně, jako on sám vnímal každý trs trávy,

každý kámen ve vsi. Je slušné zůstat u nich do posledního dechu. Bylo by slušné umřít u nich a s nimi.

„Chceš vodu, dědku? Nemusíš se plahočit do kopce. Zaplať cigarety. Krabičku za každý kýbl. Slyšíš?“ ozývá se vzadu na zahradě ostrý chraplavý hlas chlapa. Je to prelud, minulost, nebo hlas z jiného světa? Probouzí ho to pravidelně každou noc, aby uslyšel muka znovu a znovu. Nenáviděný chraplavý smích chlapa s týdenním strništěm ve tváři. Vidí jeho zažloutlé prsty s černými přerostlými nehty. Vatovaný kabát s velkou olejovou skvrnou na zádech...

„Kup krabičku. Alespoň jednu. Třeba dá pokoj. Musíme s nimi vyjít,“ říká každou noc jeho žena stejně, jako pronesla druhého ledna roku jedenadevadesát. Na sklo lepil vítr namrzlý sníh a cesta k pumpě zmizela v závějích. Už druhou zimu chodil pro vodu do studně vzdálené dvě stě metrů. V závějích a po ledě. Chlap z domu jeho syna tehdy stál na verandě a pomalu upíjel z láhve s plachetnicí rum. Od tváře mu odlétala pára a rychle mizela v mrazu. „Dej mu krabičku a bude dneska pokoj,“ ozvala se znovu žena od kuchyňského stolu, od kterého bylo vidět na zahradu. Devět a půl metru kopání ve skále. Pramen, který se objevil po dvou měsících na dně, se leskl jako těla ryb a voněl jako ta nejčistší studánka v lese. Blahodárná živá voda. A teď po tom všem věděl, že ani těch devět a půl metru vedoucí na dno studně už nestačí na

stejně chladný rozkaz, který ho na stará kolena odsoudil k hanbě. Když podával krabičku startek chlapovi v umaštěném vatáku, jejich ruce se na okamžik dotkly. Kupodivu neucukl. Jenom ho zalila obrovská lítost. Jako by za domem někdo porazil vzrostlý strom a světlo, které po něm zbylo, přineslo překvapivě víc smutku než slunce. „Tak vidíš, dědku, že to jde,“ zachechtal se Ostravák. „Víš co, naber dvakrát,“ uplivil si a překvapil zřejmě unáhlenou nabídkou sám sebe. „Nu což,“ mávl rukou a otočil se, jestli si náhodou jeho dobročinnosti někdo nevšiml. „Příště přineseš cigára zase.“

Když muž z Podhájí pumpoval vodu ze studně své a studně svého syna, čerpal život z desetimetrové hloubky a otáčel se přitom na ves, která podřimovala a ve spánku se menšila a menšila až do miniaturních rozměrů. Někde uvnitř, až na samém dně duše, viděl a slyšel těžké buldozery, které už brzo několikrát přejedou přes celou krajinu a upraví ji do pravoúhlých a vyrovnaných rozměrů. Ještě předtím, než chlapi v promaštěných kabátech a se zažloutlými prsty vytrhají stromy a srovnají se zemí také cesty a cestičky, křižující vesnici jako živé cévy a tepny. Není úniku, napadlo starého muže zároveň, když se díval na mizející obraz se silou, jaké byl ještě nejvíc schopen. Díval se do noční krajiny z pátého patra paneláku a snažil se ani okem nezavadit o osvětlené věže elektrárny. Někde tam, lehce vlevo, stojí jeho dům. Přál si ho zahlédnout a po chvíli mu připadalo, že vidí celou vesnici. Vypa-

dala jako obraz, který namalovali jeho předkové. Přál si ho vstřebat. Uchovat ho v každé buňce těla a nepustit ven.

Stejným způsobem, jako mizí každého jara voda ze zemského povrchu, a přitom zůstává tajně pod ním, tiše skryta mocnému světlu. Příliš silnému světlu.

XVII.

Vzpomínky z paměti nikdo nevymaže

Oproti starší generaci vystěhovaných osadníků, pro něž představuje stavba elektrárny hlavně zbourané domy a stodoly a zničenou zemědělskou půdu, později narození lidé vzpomínají na vesnice s nostalgií prožitého dětství. Staveniště elektrárny překrylo krajinu a tajemná zákoutí v ní, kde s kamarády poznávali první kilometry světa. Pak zmizela místa jejich mládí.

MUDr. Marie Hájičková, 45 let bydliště: rodinný domek Zliv

Měli jsme s rodiči dům ve Křtěnově, tam jsem se také narodila. Ten vlastně první ‚lehl popelem‘. S mužem jsme stavěli ve Březí. Někomu bylo už dávno jasné, že o něj přijdeme, ale vtip byl v tom, že nás nechali stavět, i když už elektrárna byla funkcionářům nahoře známá. Na okrese prostě chtěli splnit plán výstavby rodinných domků, a to se jim podařilo. I když nás potom v průběhu stavby vyzvali, abychom už nepokračovali, dodělali jsme ho. Pořád se nám zdálo, že na Temelíně se nic moc neděje, že elektrárna je strašně daleko, nebo že ji zastaví.

Při cestách za rodiči do Křtěnova, kteří tam bydleli do poslední chvíle, mě přepadaly dost zvláštní pocity. Vozila jsem k nim dítě, a přitom část vesnice už neexistovala nebo se postupně bourala. Někde hoře-

ly kvetoucí stromy, o kus dál se rozebírala sousedova chalupa. Mohli jsme do toho mluvit? Možná, ale nic by se stejně nestalo. Dost dlouho jsme alespoň protestovali proti stavbě elektrárny. Tenkrát jsme si dost naivně mysleli, že v režimu, který před rokem devadesát panoval, můžeme něco změnit. Asi k tomu přispěla počáteční neznalost předem daného projektu. Do poslední chvíle se nevědělo nebo tajilo, kde vůbec atomová elektrárna bude, alespoň veřejnost nic konkrétního nevěděla a s lidmi se skoro vůbec nejednalo. Teprve po dvou letech prací svolali schůzi, kde nám to oznámili. Psali jsme hned na parlament a ministroví energetiky. Bylo to asi dost nesmyslné jednání, jenomže hlavně my, kteří jsme byli v té době mladí, jsme pořád věřili ideálům. Reakce ale byla opačná. Namísto pomoci nám to spíš uškodilo. Dokonce se mi stalo, že mi takovou aktivitu ředitel okresního ústavu národního zdraví předhazoval. To bylo v té době dost nepříjemné. Jestli něco ještě v osmdesátých letech vůbec fungovalo, tak asi podobné rychlé informace. Přesně zjistili, kdo se za čím podepsal.

Dneska jsem ráda, že už je stěhování za námi. Dostali jsme náhradní parcelu ve Zlivi a postavili si na ní nový dům. Kdo byl mladý a sehnal si solidního odhadce, mohl si za peníze od státu postavit. Každý ale takové štěstí neměl, protože hlavně zpočátku se chovali odhadci dost nepříjemně. Několikrát jsme se s manželem jeli do Březí podívat. Zpočátku měla elektrárna

v našem bývalém domě ubytovnu. Když jsme přijeli naposledy, už jsme dům nenašli. Místo, kde stával, připomněla jen jedna odrostlá tůje, kterou jsme s mužem zasadili v zahradě. Žili jsme tam čtyři roky.

Dnes chtějí kolem elektrárny pěstovat lesopark. To můžou. Můžou zasadit parky, vykácet les, postavit elektrárnu a změnit krajinu, ale tady, v hlavě, tam to zůstane pořád jako předtím. Místo mládí zůstává v paměti natrvalo.

Vím, že hodně hlavně starších lidí v sobě nosí hořkost, ale pro mě to jsou spíš jen vzpomínky. Domnívám se, že i u těch důchodců jsou takové pocity dost relativní. Moje babička dožila poslední roky v paneláku v Neznašově a myslím, že docela spokojeně. Vypořádala se s tím vnitřně lépe než někteří mladí, co se tím trápí pořád kolem dokola. Je také pravda, že například moje druhá babička ze Křtěnova dopadla mnohem hůř. Byla na stáří slepá a doma se dokázala přesně orientovat. Přestěhovali jsme ji do paneláku ve Zlivu a to byl pro ni absolutní konec, ztráta orientace. Záleží také na povaze. Co vůbec člověk snese. Když je vitálnější, snese i zbořený dům.

XVIII.

Pole u Temelína nikdo nechce

Ty nejkrásnější vzpomínky, které si lidé od Temelína uchovávají jsou z roku 1945. Tehdy sedlákům svítla naděje, že konečně začnou hospodařit a jejich úroda půjde dobře na odbyt. V sedmačtyřicátém zdevastovalo pole sucho a z východu dorazily do Čech vlaky údajně sovětské pšenice. Jen málo lidí si uvědomilo, že se začínají psát nové kapitoly v jejich osudech. Čtyřladvacetiletý Václav Pizinger, ročník jedenadvacet, dorazil do rodného Podhájí na kole až z Magdeburku, kde v Reichu za války nuceně pracoval pro Němce. O padesát let později byl v Podhájí jedním ze sedmi obyvatel, důchodců, kteří čekali až do poslední chvíle na rozkaz vystěhování z rodných domů. Někteří věřili, že k něčemu takovému nikdy nedojde, jiní možná i tomu, že od potupného vysídlení je zachráněná milosrdná smrt.

Václav Pizinger, 77 let

bydliště: panelák Týn nad Vltavou

Těch pět hektarů polí, co nám komunisti zabrali, mi nakonec vrátili. Je to spravedlnost? Teď mám pole a pět kilometrů odtud byt v paneláku. Co s půdou? Nikdo ji u elektrárny nechce. Jenom čekám, kdy z nich budu muset platit státu daň.

Hned, jak jsem se vrátil z Říše, začala práce na statku. Pomáhal jsem rodičům na poli, všude byla cítit svoboda, věřili jsme, že už nikdy nemůže být hůř než za

války. Po zabrání hospodářství do družstva jsem dělal bednáře v sudárně na Hluboké. Já už nikomu dneska nevěřím. Celý statek se stodolou, garáží a sadem nám zlikvidovali a místo něho dali dekret na byt. Byla to zlodějina, jenom jak se tenkrát odhadovaly hodnoty staveb. Pro státního odhadce neměly za minulého režimu stodoly a hospodářská stavení vůbec žádnou cenu. V pětadesátém nám úředníci tvrdili, že takové objekty jsou stejně v době družstva nefunkční, že jsou to ruiny a kolny nanic. Oni to možná tak cítili. Všem spočítali skoro stejnou odhadní cenu. Kdo se odvážil protestovat, byl hned podezřelý živel a stejně ničeho nedosáhl. Se ženou jsme se alespoň snažili to stěhování trochu oddálit. Ještě v devadesátém pátém jsme krmili prase a čtrnáct slepic. Zajížděla k nám prodejna, ale domy okolo se vylidňovaly a všechno kolem se nějak zmenšovalo. Ze šedesáti obydlí domů najednou nezbyl skoro nikdo, mladí utekli nejdříve. Na takové věci se těžko vzpomíná. Například na to, že jsme neměli nikde zastání, ani na národním výboru, ani u Klause, kterému jsme potom psali. Připadá mi, že už nemá cenu ani o tom mluvit, nikdo nám domovy nevrátí.

XIX.

Vesnici u Vltavy připomíná jen pomník

Zatímco osady kolem Temelína upadaly do agonie, Jaroslavice na pravém břehu Vltavy mohly ještě několik let žít. Nakonec se ani této obci s vorařskou tradicí likvidace nevyhnula. Vesnice musela ustoupit Hněvkovické přehradě, nádrži určené k zásobování elektrárny vodou. V roce 1988 smetla ze světa stavba jaderné elektrárny šestatřicet domů Jaroslavíc. Místo dodnes připomíná pamětní kámen s datem založení a zániku vesnice. Na některých místech bývalých chalup si postavili původní obyvatelé altánky. Voda z přehrady totiž zatopila jen okraj zbořené obce. Z vesnice s datem založení 1382, kde archeologové našli stopy po osídlení z doby bronzové, zůstal pomník a několik fotografií.

Růžena Žlůvová, 69 let bydliště: rodinný domek České Budějovice

Prostě nám oznámili – musíme vaši vesnici zbourat celou. Jinak by někomu domy zůstaly. A vystěhovaným by to bylo zase líto. Měli jsme dost velké hospodářství, dobytek, stodolu a pole. Možná i proto nám v osmaosmdesátém roce řekl státní odhadce buďte rádi, že vůbec něco dostanete, vždyť vy jste vlastně kulaci. Přitom jsme sedmadvacet hektarů dali v osmapadesátém družstvu. Něco nám teď za ně zaplatili, ale co s tím zbytkem? V devadesátém se družstvo rozpadlo a kaž-

dý si z něho něco vzal. Všechno se rozebralo. Copak já mohla žádat o krávy nebo o stroje, když už dávno bydlím ve městě? Dávali takový majetek jediné k polím.

Dům naše rodina celý život představovala. Naposledy jsme dělali koupelnu, pokládali novou střechu. Za to nám nabídli byt v paneláku. Vybírat jsme si nemohli. Bylo by to k zoufání, nakonec jsem sehnala řadový domek v Budějovicích, ale musela hodně připlácet, skoro jednou tolik, než jsem dostala za naši chalupu se zahradou v Jaroslavicích. Dali nám sto deset tisíc korun a víc se s námi nebavili. Kdybych neměla syna zedníkem, asi bych to neutáhla. Všechno v novém domě musel přestavovat, natáhnout vodu i topení. Kdyby nám alespoň něco dali z naší demolice. Vzali jsme si z Jaroslavic jen dvoje dveře, a i ty jsme museli zaplatit, kus po sto padesáti korunách. Žádali jsme o ty nové tašky z naší chalupy, ale ty si odvezl někdo jiný, předběhl nás.

Jak vypadaly poslední dny u nás v Jaroslavicích? Já do poslední chvíle vůbec nevěřila, že domy zbourají. Nějak to nešlo dohromady, hlavně nám, starším. Mladé rodiny se odstěhovaly první a my starí pořád čekali na nějaký zázrak. Za čtrnáct dní vesnici zbourali. Poslední dny už tam nejezdil autobus ani pojízdná prodejna, odpojili elektriku, bylo to hodně smutné. Já sama to nesla strašně těžko. Syn mi radil, abych se odstěhovala rychle, abych neměla čas o všem přemýšlet.

Pořád mám před očima ten poslední den. Ve středu jsem si dala na kamna polívku. Ještě ani nebyl oběd vařený, hrnce stály na plotně, když před okny zastavilo stěhovací auto. Za dva dni jsme se tam s dcerou vypravily podívat a vzít si zbytek věcí, co jsme tam nechaly, zůstala tam celá ložnice a také zařízení v kuchyni. Našly jsme dům vykradený a napůl zbouraný. Chyběla mu celá střecha a veranda, ze zdí trčel jen holý komín. Přitom jsem ještě nikomu nepředala klíče. Do smrti nezapomenu na poslední pohled na Jaroslavice. Někde z chalup zůstaly jen kusy stěn, bylo vidět do napůl zbouraných baráků. Na zdech v nich visely svaté obrázky, které tam lidi nechali. Neměla jsem tam chodit. Kolem hořelo všechno, co bylo ze dřeva, i ovocné stromy. Bylo to horší než po náletu. Je zvláštní, že před deseti lety mi to připadalo hrozné, ale asi ne tak strašné jako dnes. Jak jsme starší, jsou také vzpomínky pořád těžší. Pořád musím myslet na domov, ve stáří si asi člověk víc stýská, myslí na místa, kde se narodil. Někdy počítám lidi, co stěhování nepřežili. Hlavně mužští nám za krátký čas odešli. Dodnes znám všechna místa, i to, jak se jim u nás říkalo: Na jvinách, U křížku, U lomu, Pod rybníčky a chalupy po jménech u Kadlečků, u Trísků, u Laštovků...

Některé kamarádky z dětství jsem naposledy viděla před deseti lety. Třináctého srpna 1988 se totiž uspořádala rozlučka se vsí. Sjeli se všichni rodáci i z daleka a zdravili jsme se po dlouhé době a připíjeli si na

rozchod. Zkraje tekly slzy. My už byli nakonec všichni tak unavení a se vším smířením. Hrála nám Vlachovka, tancovali jsme po návsi. Nešlo dělat nic jiného. Úředníci z národního výboru nám donekonečna opakovali musíte ustoupit Temelínu, takový je program státu. Budete se mít lépe, všichni budeme mít levnější elektřinu, až bude hotová elektrárna...

Dnes máme s dcerou u zbouraných Jaroslavíc altánek. Když se tam dostanu, často neudržím slzy. Nechali jsme si kvůli altánku vyměřit louku, která nám před združením patřila, a zaplatili jsme geometrům šest tisíc korun. Nejhorší je, že starou cestu rozorali a k naší boudě se nedá vůbec autem dojet. Musíme chodit tři sta, čtyři sta metrů pěšky a všechno nosit v ruce. Ale to jsou starosti, které dneska nikoho nezajímají. Jednu věc pořád nemůžu pochopit. Proč nás tam nenechali postavit alespoň malou chatu, kde bychom mohli v létě přespát a z okna se dívat do kraje, kde stála naše vesnice. Rozumíte tomu?

XX.

Dům zmizel v jezeře

Z domu na břehu Vltavy v Jaroslavicích, který patřil manželům Doležalovým, zbyla zarámovaná zvětšenina na zdi v kuchyni. Obraz domova, kde Bohumil Doležal prožil přes šedesát let, mají tak oba důchodci věčně před sebou. Statek na stráni se sadem svažujícím se k řece, stodolou a několika přístavky. Když dům elektrárna v osmaosmdesátém roce zbourala, hladina Hněvkovické nádrže, napuštěné kvůli Temelínu, se později zastavila metr za zdí vzdálenější od vody...

Bohumil Doležal, 74 let

bydliště: domek Rudolfov

Někdy si sedneme na lavičku a tiše se díváme na jezero. Na místo, kde stál dům. Máme v Jaroslavicích kousek země a kůlnu na nářadí, vždycky tam zjara nasázím brambory a na podzim zase posbíráme jablka ze stromů, které zůstaly. Jinak z vesnice nic nezbylo, i cesta už je dost špatná, těžko se už po ní jezdí, ale jak můžu, jedu tam. Ten dům s hospodářstvím jsem dostal v jedenapadesátém od matky, když jsem se ženil. Ještě si dobře pamatuju voraře, co plavili kolem nás dřevo. Někdy u nás přespávali. Na břehu měl každý z chalupníků u vody loďku, a kdo chtěl na druhou stranu, půjčil si ji. Převezl se na druhou stranu, kde byla trochu lepší cesta, třeba i s kolem. Měli jsme dost

chudé hospodářství, jednu krávu a pět a půl hektaru polí a dva lesa. Když byl čas, přivydělával jsem si v lese. Osm let až do devětapadesátého jsme se ženou hospodařili soukromě, ale potom nás donutili všechny do družstva. Prostě přijeli a všechno nám jeden den vzali. Ještě spočítali, že máme málo dobytka na hektar, a tak jsme museli prasata a telata přikoupit ze svého. To proto, že jsme předtím dostali nějaké pole po dvou velkých sedlácích, kteří se museli odstěhovat pryč. Teď když se rozpadlo družstvo a dělil se majetek, nedali nám z toho nic. Říkají něco o nějakých obligacích, ale tomu vůbec nerozumím.

Sám nevím, jestli by ještě teď někdo v Jaroslavicích žil, i kdyby nám vesnici nezbourali. Život tam byl pořád těžší, mladí se stěhovali pryč do města. Jako ve všech vesnicích, kam se podíváte, nikdo už do nich nechce. Možná by venkovské chalupy mohly sloužit k rekreaci. Hlavně u nás u vody byla krásná místa. Sami jsme měli o dům takového zájemce. Vzpomínám si, jak se u nás jednou zastavil nějaký člověk na loďce, který sjížděl šlajсну. Bylo vidět, že je asi bohatý, přijel až k vodě u mlejna autem s loďkou na střeše a přes řeku si natahal nějaké hůlky jako branky na kánoe. Nabízel nám za dům první poslední a pořád jen opakoval, že nám dá všechno, co budeme chtít, že se mu líbí ten pohled na dům zdola, od řeky, že to vypadá jako hrad. Přemýšleli jsme později o tom. Ceny za domy a statky byly vždycky různé. Jiné, když jsme ještě hospodařili,

to člověk nesměl prodat ani kolnu, a jiné později v socialismu, když všechno kolektivizovali a znehodnotili. Pak přišli odhadci a dali nám cenu, kterou určili. Kdo byl u komunistů, měl o pár tisíc víc. Tak to šlo. Za peníze, které nám potom zaplatili, nám syn sehnal domek v Rudolfově. Hlavně že jsme ve svém. Vůbec nevím, jak bych to přežil v paneláku. Úředníci nám všem sice nejdříve slibovali bytovky v Kostelci, ale ty přidělili jen mladým. Nám starým řekli do práce už nejste, půjdete do paneláku na sídlišti. Na dům, kde jsem vyrostl, se alespoň jezdím dívat. Srovnali ho se zemí a jeho zbytky jsou pod vodou. Když se dívám na to místo, vždycky si říkám, támhle byla stráň a támhle vrba s přivázanou loďkou. Dům je jen kousek od břehu v jezeře, voda se zastavila o jeho vzdálenější stěnu. Byl vždycky hodně blízko u řeky, zasazený ve stráni, ale zase ne tak blízko, aby ho ohrozila povodeň. To se nikdy nestalo, protože ti, kdo dům stavěli, živly znali.

XXI.

O domově se mi v noci zdá

V noci je budí ze spaní sen o domově. Není to děsivá noční můra, hrozné je naopak probuzení do reality, protože domov už není. Ten sen se bohužel vrací neustále, přestože někteří z vystěhovaných lidí se odmítají vracet na místa, kde stávaly jejich domy. Bojí se obrazu spálené země, mají strach, že to, co uvidí, jim vezme alespoň iluzi ve spánku.

**Marie Koudelková, roz. Vrzáková, 44 let
bydliště: panelák České Budějovice**

Naposled jsem byla v Podhájí před půl rokem. Normálně tam nejezdím. Ani nechci. Nikdo si nedove-
de představit, jaký je to pocit vidět prázdné místo po
vlastní chalupě. Jely jsme se s maminkou podívat do
Litoradlic, kde byla původně naše pole. Říkám, zajde-
me domů, jenom se na chvíli podívat, jak to tam teď
vypadá. Maminka mě varovala, že to tam nepoznám,
a měla pravdu. Koukaly jsme na zem, kde stála naše
chalupa, a bylo nám do pláče. Jenom takový čtverec
po ní zůstal. Původně stála ve stráni nad kapličkou.
Zbořili ji teprve v šestadevadesátém roce, ale to už
jsme s mužem dávno byli jinde. Nechtěli jsme v Pod-
hájí zůstat a každý rok si znovu prodlužovat bydlení
jako jiní lidé. Když jsem viděla, jak se z opuštěných
chalup ztrácejí okna a dveře, přitom jak těžce to ti lidé

stavěli a opravovali, bylo mi zle a chtěla jsem pryč. Přitom s sebou jsme si nemohli z domu vzít nic. Ani sporáky a vodovodní baterie, všechny podobné věci tam musely zůstat. Ovocné stromy porazili a zahrabali je do země nebo spálili.

Narodila jsem se i vdala v Podhájí. Tady na sídlišti je úplně jiný život. Kdo je pořád v paneláku, ani ho stěhování nebolí, vůbec nepochopí, co je to opustit vesnici. Ve čtyřiaosmdesátém jsme se s mužem a dvěma syny stěhovali do domku na Rudolfově a za pět let manžel zemřel. V paneláku by to pro něho bylo strašné, byl zvyklý na činnost jako kluk z vesnice.

Synům už skoro nic Podhájí neříká, nejstaršímu bylo při stěhování osm let. Přišli do jiné školy, mezi jiné kamarády, rychle si zvykli. Já vyrostla na vesnici, a tak pořád na ni nemohu zapomenout. Doma jsme krmili prasata a chovali kozy, učila jsem se prodavačkou v Budějovicích. Každé ráno jsem musela vstávat ve čtyři a pomáhat mamince obstarat hospodářství a vykydat v kravíně ve Březí. Rychle jsem se umyla a v sedm mi jel autobus. Po mateřské jsem v zemědělství zůstala, také kvůli malým dětem. Hezké bylo místo u řeky, návštěvy u příbuzných Bočků, kteří tam bydleli. Tam byl ráj. Klid, skály a voda. Teď už je to místo také pryč. Nechci se tam vracet, bojím se toho pohledu. Chci si nechat vzpomínky na Podhájí, aby bylo ve mně také, jaké bylo dřív.

XXII.

Farář od Temelína

Pátera Františka Sobiška, rodáka ze Křtěnova, státní úředníci přeřadili do farnosti v Rudolfově u českých Budějovic počátkem šedesátých let. Ještě po roce 1980 za ním chodili bývalí farníci z vesnic kolem Temelína s prosbou o radu a o duchovní útěchu. Muž, kterého poslání kněze oddělilo od zemědělské půdy, pluhu a stáji se zvířaty, se snaží ještě dnes vyslyšet rodáky a porozumět jejich bolesti. Dnes vnímá rodný Křtěnov s kostelem a hřbitovem jako posvátné místo, kam každý rok míří stovky poutníků, aby si tu bez emocí připomněly domov.

Páter František Sobišek, 79 let bydliště: České Budějovice

Lidé z vesnice měli vždycky osobitou povahu. Pokud mohli pracovat a nikdo jim neubližoval, cítili se dost samostatní. Vystačili si sami. Za mnou věřící i nevěřící z křtěnovské farnosti chodili teprve, když někdo umřel nebo jim bylo jinak zle. Po roce osmdesát, to už jsem přes dvacet let sloužil na Rudolfově, ke mně začali jezdit houfně kvůli elektrárně. Všichni ti, které jsem znal z působení ve Křtěnově, začali u mě jeden za druhým hledat pomoc, třeba přimluvu. Báli se bourání vesnic. Domnívali se, že hodně zmůžu, byl jsem přeci jenom v té době dost známý. Hlavně na Budějovicku a Týnsku. Ale musím přiznat, že se u mě zastavovali pro

přimluvu už mnohem dřív, ještě na faře ve Křtěnově. Byli to rodiče dětí, kterým nedal národní výbor doporučení k jinému studiu než pro zemědělství, protože s nimi počítalo družstvo. Přitom měli talent úplně na jiný obor. Znal jsem už z Týna inspektora školského úřadu a tajně za ním chodil. Teď už to mohu přiznat, nikomu už tím neublížím. Pomohl mi - hodně dětí z Březí a Podhájí se dostalo po takové tiché přimluvě na školy. Možná se tomu dnes bude někdo divit, ale slovo dokázalo i za komunistů hodně. Dokonce i lidé, kteří měli moc a na veřejnosti jiný názor, se po straně snažili pomoci. Něco jiného ale nastalo se stavbou elektrárny. Lidé si pořizovali ve vesnicích nové domy. V dubnu dostali stavební povolení a v září jim řekli, že domy musí zbourat. A tak zase za mnou chodili na Rudolfovo. Bylo mi jich opravdu líto. Mně osobně tolik změna místa nevadí, moje povolání je být tam, kde mě potřebují, ale jak k tomu přišli tihle lidé? Vzpomínám i na pohřby, které byly po roce osmdesát obzvlášť velké. Na každé vesnici, když někdo umře, se lidé sejdou, ale teď, když šlo lidem o domovy a majetek, všichni se pořád sdružovali. Hlásili se ke mně i ti, co se ode mne dřív odvraceli. Když jsem v roce osmdesát šest přijel na pohřeb jednoho sedláka z Podhájí, uviděl mě v přeplněném krematoriu bývalý starosta. Zrovna na něho jsem neměl dobré vzpomínky. Psával na mě posudky, dostal jsem se na jejich základě za války do Reichu a po ní k vojskům PTP. Nikdy si mě nevšímal,

ale na pohřbu vyskočil z lavice, chytil mě kolem krku a pořád opakoval, Františku, to jsem rád, že tě zase vidím. Ověřil jsem si pravdu, že lidé se semknou, až když je jim zle. Vysvětloval jsem jim to při duchovní útěše. Bolest, ta vás dává dohromady, říkal jsem jim. Sedlák nesedlák, nezáleží na majetku, na přesvědčení, teď vidíte, že jste na tom všichni stejně, a proto držíte spolu. Měli jste domov. Bohatý nebo chudý, byl to pořád domov, ale nežili jste v něm ve svornosti. Teď jste ji našli a je vám lépe, když cítíte, že netrpíte sami. Víc jsem ale pro ně udělat nemohl, tak daleko už žádná přímluva nedosáhla. Když se tenkrát vrátili z Prahy z ministerstva, přivezli si jedinou odpověď. Řekli jim tam: My nic nezmůžeme, my to máme shora. Temelín nařídila Moskva. Tak to bylo. Přesto jsem poznal za život hodně dobrých lidí. V Reichu se mnou dělal bratr Štrougala – byl to slušný člověk, dobrý kamarád. U pétépáků jsem sice zažil i ponižování, ale našli se. Důstojníci, kteří se po straně omlouvali, že řvát na nás musí alespoň na oko.

Vzpomínám na všechny podobné zážitky. I když se kolem Temelína udělalo hodně křivdy, myslím, že všude jsou dobří lidé. Jde o to, jak se na ně díváte. Když budete v lidech vidět samou špatnost a kritizovat je, tak nikoho nepředěláte. V každém se dá to dobro najít, s každým si můžete sednout a hledat společnou řeč, i když v počátcích Temelína to dobře nešlo. Nevěděl jsem například, jak mám vysvětlovat sedlákům, že se

musí jen tak vystěhovat. Ale to nevědělo víc lidí. Ještě před první veřejnou schůzí, kde se měli obyvatelé poprvé dovědět o stěhování, se mi jeden z funkcionářů okresního národního výboru přiznal, že se to bojí veřejně oznámit. Říkal mi, ty jsi farář, ty to vysvětlíš nejlíp. Ale já sám to také zprvu neuměl. Říkal jsem jim, je to kříž, musíte se s ním smířit. Člověk také musí mít pořád naději. Odpovídali mi zoufale, ty jsi naše jediná naděje. Pro mě je jediná naděje Bůh, a proto musíme jeden druhého zvedat, připomínal jsem. Rozuměl jsem spíš jejich vnitřní krizi, sám jsem ji zažil. Třeba, když mě přeradili na Rudolfov do komunistické farnosti, kde se scházelo v kostele třicet babiček. Neměl jsem zprvu co dělat, chyběl mi rodný Křtěnov, práce s dětmi, výuka náboženství. Jenomže poslání kněze je lidi zvedat, a to ho udržuje v neustálém optimismu. Dostal jsem se z toho, nakonec i na Rudolfově jsem našel své žáky. Vidím to povznesení i teď na setkáních rodáků u Temelína. Nikdy nás tam nepřijde méně než tři stovky. Jak je to možné? Obnovilo se i pohřbívání na tamním hřbitově, staří umírají, ale to místo pořád žije. Je to v tom, že co člověk doma dělal, co myslel a mluvil, to v tom kraji zůstane. Dneska se tam cítím jako na Svaté Hoře, kam pravidelně jezdím. Když se mě někdo zeptá, proč tam mířím, odpovím, že se tam cítím dobře. I když se tam žádný zázrak přímo nedělá, takové místo dává sílu, protože se na něm sejdou lidé jen proto, aby ukázali svou touhu po dobru. O to

jde a Křtěnov je dnes totéž. Staří sice umírají, ale návštěvníků neubývá. Přicházejí děti a vnuci rodáků, aby se podívali, kde žili jejich rodiče. Dnes se vrací lidé do Křtěnova už bez emocí a bez vzteku, podobně jako sudetští Němci, kteří také procházejí české pohraničí ne kvůli myšlenkám na odplatu, ale místu narození. Chodíme tam oslavit domov, přestože ten pozemský je pouze dočasný.

XXIII.

Tam, kde bohové zůstali

Je možné zapomenout na místo? Je možné, aby domy a vesnice namalované na mapě kraje zmizely několika tahy prstů úředníků? Ještě patnáct, deset let po zrušení Temelínce, Hrádku a Křtěnova se setkávají sousedé před kostelíkem svatého Prokopa. Chodí kolem hřbitova před branou elektrárny, tisknou si ruce, ptají se na zdraví a život svých dětí, cítí povznášející sounáležitost. Ještě jsou jich stovky. Vrací se jejich děti, všichni v semknutí kolem legendárního správce farnosti, kterého vystěhovaly úřady ještě daleko dřív, než zrušily několik vesnic. Už v jedenašedesátém roce kněze odvelel stát kvůli příliš populární výuce Písma svatého ve škole. Farníci bez pastýře zůstali. Alespoň o svátku svatého Prokopa a při pietě u hrobů blízkých, na Dušičky jsou zase spolu.

Jen pár metrů od hřbitovní zdi, v místech, kde ležel Hrádek a Temelínek, rostou z polí sedláků věže elektrárny. Ironie, absurdita, nebo zvláštní smysl pro humor, který nosí Bůh stále při sobě? O něčem takovém byl už roky přesvědčen kněz, rodák ze Křtěnova, který prožil totální nasazení, vojnu u pomocného technického praporu určeného pro politicky nespolehlivé, ústrky a posměšky úředníků a církevních tajemníků. Dejte, co je císařovo, císaři a co je božího, Bohu, opakoval si

starý muž podobenství z Nového zákona, když pohlížel z kopce u křtěnovského kostela do údolí zabraného elektrárnou. Hospodin zná humor, je to jedna z jeho nekonečných podob, kterým ukazuje člověku zrcadlo, jeho komickou tvář. Pod Temelínem ještě za padesát, sto let si budou potomci dnešních vysídlenců připomínat místo rodných chalup, zatímco elektrárně už dávno dojde dech a promění se v popelavý pomník...

Za chvíli se sejdou. Všichni dobří rodáci, usmál se při takovém přirovnání starý kněz, když zasunoval klíč do dveří sakristie, aby stejně obřadně jako pět let předtím se připravil na setkání rodáků od Temelína, zatímco u hrobů na hřbitově se začali objevovat první lidé a plnit sklenice na nich vodou a květinami. Znal je všechny. I po letech si připomněl každou jejich vrásku, ale viděl zrovna tak zřetelně jejich touhy a slabosti? Jako zpovědník se mohl pochlubit pohledem do jejich duše. Stačí však několik minut v přítmí tajemství a splnutí, těsném prostoru naplněném výčtem ze seznamu prohřešků k tomu, aby porozuměl všem příčinám a důvodům? Má vůbec povinnost něco takového pochopit, když je jen pouhým služebníkem, prostředníkem Boha? Ale musí dát rozhřešení, útěchu a k tomu... Opět ty pochybnosti, uvědomil si stařec myšlenky, které ho provázely celým životem. Jen v jednom okamžiku se zklidnily. To když nakrátko poznal v šedesátých letech komunitu ženského řádu, společenství bez údělu volby, sdružení pevného jako zákon. Ty ženy

i ve vnitřním režimu kongregace prožily bez úhony komunistickou internaci, těžkou práci v továrnách na severu Čech, a nakonec se radovaly z daru znovu ošetřovat nemocné a staré lidi, který jim nabídl Bůh.

Farář otevřel dveře a nadechl známou vůni kamene, vápna a plísně, směsi kadidla, spálených svící a suchých květín. Poklekl před kříž s odlitkem Kristova těla, repliku původního dřevěného krucifixu, vyměněného kvůli kostelní zlodějům a sepnul ruce v meditaci. Je zvláštní, napadlo ho, že právě tady, na kopci pod Temelínem, začne pokaždé myslet na lidi z bývalé farnosti způsobem, který ho tlačí do pochybností. Kdy se jich dotkla poprvé potřeba sounáležitosti podobné pohřebnímu průvodu? Snad na začátku války, při odjezdu do Reichu, nebo spíš v dobách rozorání mezí, kdy sedlákům proplul mezi prsty majetek, shromažďovaný jejich otci po dlouhá staletí. Nebo v srpnu osmašedesátém, když kolem Březí projela první kolona ruských vojenských vozů, armáda páchnoucí naftou a zvláštní vydání novin psala o začátku okupace...

S prosbou o pomoc, o duchovní útěchu, za ním začali docházet hlavně na sklonku září roku třiaosmdesát. Někteří se dokonce svěřili, že poprvé v životě poznali opravdový strach, a dýchla na ně beznaděj. Jako by věděli, že skutečný konec je chladný a cynický, prostě to, co nezničila válka ani okupace, umírá bez jakékoliv pompéznosti. Nařízením shora, rozhodnutím o ener-

getické potřebě těžkého průmyslu. Jsi náš, narodil se tady a vyrostl mezi námi, tak pomoz, říkali jeho farníci a čekali. Snad zázrak, k němuž bylo stejně daleko jako k nejbližšímu svatému kopečku.

Duchovní se usmál a opřel špičky prstů o čelo. To mu připomínalo zamyšlení papeže Jana Pavla II. v modlitbě nad Temelínem. Zase pokus o humor? Nejméně posté viděl drobný muž z Křtěnova, který se rozhodl před pětadesáti lety studovat na kněze, utrpení v bezmocnosti a úzkost, která nutí lidi vyhledat jeden druhého. Kdysi bodří sedláci a chalupníci a později členové prosperujících družstev s názvy Vítězný únor, Pokrok a 1. máj, zemědělci se záhumenky těsně za chalupami, obyvatelé kdysi bohatých vesnic, ti všichni teď vypadali jako žalostné panoptikum postižených. Ještě před chvílí jim v rukách přetékala síla a připadali si natolik samostatní, že si neodpustili vyčítat rozježděné cesty, jabloně a hrušně přerostlé do sousedních zahrad, hádavé manželky a nevychované děti, komunistické ideály a podrazy, větší domy a lepší výplaty. To divné semknutí chalupníků, starých i nových sedláků teď společnou rukou podepisovalo petici pro předsedu vlády. Je přece z jejich kraje, venkovan z nedalekého Veselí, musí přece pochopit selským rozumem, že do jižních Čech elektrárna nepatří.

Až do tohoto bodu farář sedláky znal. Byli zvyklí pracovat do úmoru, život považovat za půdu, chlév a po-

řádný kus uzeného voňavého kouřem, neděle pro ně byla kromě oběda kostelem se zvonem, který oznamoval konec týdne. Život pro ně byl zrovna tak hřbitovem za posledním domem, jen drobná tečka na konci příběhu, krátkého jako Otčenáš. Až sem se knězi na všechny problémy hodila přirovnání z bible, z příběhu plného otázek a odpovědí, jak pokračovat dál, to už si nebyl jist. Cožpak je ale můžu utvrzovat v tom, že elektrárna je nesmysl, že všechny ty vesnice musí ustoupit nápadu nemocného mozku, že třicet let výroby elektrického proudu z atomu je převratný vynález, kterému musí všechno z cesty? Pokud se až do této chvíle starci na klekátku zdálo, že jeho úděl je mnohem snazší než chalupníků, protože jeho imaginární místo je služba Bohu a útěcha člověku, pak při posledních myšlenkách zaváhal. Pomyslel na stromy kolem cest odsouzené k zániku, na cesty, po nichž chodil prvních čtyřicet let. Co vlastně radil věřícím a co by oni mohli říci jemu, knězi, kterého také občas bolí srdce i z věcí pomíjivých, jež by ani neměl vůbec vnímat. Je to ten kříž, který si nesete, říkal lidem, a myslel tím i na svůj úděl, na dobu před čtyřiceti lety, když jeho jako prvního z nich odsunuli z kraje kolem Temelína na třicet kilometrů vzdálený Rudolfov, aby omezili jeho vliv na školní děti. Musíte ho umět nést. Za sebe i za mocné tohoto světa, kteří se domnívají, že miliony tun betonu a kvanta elektřiny jsou zázrakem techniky, že přinesou lidem víc tepla. V té chvíli meditace už

myslel kněz v jediném obraze. Viděl odsunuté Němce z pohraničí, kteří se rok co rok vracejí ve snaze poklonit se germánskému Bohu země, tomu mystickému duchu místa, kde domy a lidé v nich žijí společně jediným nádechem a výdechem, aby vtiskli do krajiny genius loci, ten starý pohanský způsob vnímání ducha krajiny...

Dveře sakristie za ním se otevřely a do místnosti vstoupil s tichým pokřikem muž středních let. Správce kostela a ministrant, v uctivém předklonu, v krátké semišové bundě, s prořídými vlasy na temeni, ten, kterého kdysi křtil a připravoval na první přijímání. Prošel nesměle kolem skříně a zastavil se u stolu s modlitebními knihami a zpěvníky. „Jaké evangelium budeme číst?“ zeptal se a obrátil oči na kněze, který se jen pomalu zvedal z pokleku. Napadlo ho to skoro okamžitě s vyslovenou otázkou. Proroctví Jeremiáše, vzkaz z hlubin Starého zákona, moudrost zapadlá a znovuobjevená v oceánu času a latinských vět se vynořila z paměti vycvičené čtením Písma jako korek z vody. „Bohové, ti, kteří nebe ani zemi neučinili, nechť zahynou ze země a nechť jich není pod nebem,“ řekl si polohlasně a v duchu opět uviděl obraz drátů napuštěných megawatty a bizarní gotiku elektrárenských věží proměněných v prach. Na rozdíl od nich ty vesnice pod nimi zůstanou na věky, vysvětlí při kázání lidem. Protože takový už je boží svět.

Epilog (1. vydání, 1999)

Řady generací v tom venkovském kraji přečkaly války, režimy i revoluce, časy radostí i strádání. Žily tu, čerpaly ze svých kořenů nezměrnou sílu vzdorovat nepohodě, dívat se dopředu a nést kulturu domova staletími. A přece byly jejich kořeny vyrvány, nešťastní lidé opustili domovy, utichly písně a ruch vesnic i samot. Silnější než otřesy dějin byla tichá, plíživá a zákeřná moc, cosi podivného, čemu říkáme rozvoj, rozvoj, který plní periferie velkých měst chudáky z venkova, rozvoj, jehož jménem se kácí tropické pralesy a rabují zdroje planety Země, rozvoj, který neznamená nic více než pohodlí, zbytečné věci, majetek a stále více zbytečně promrhané energie. A více špíny a odpadů. A lidí bez domova. Rozvoj, který tvrdošíjně spojujeme s pojmem civilizace, rozvoj jednostranný, neudržitelný.

Knížka Antonína Pelíška nevypráví o neštěstí milionů a milionů obyvatel různých částí světa, jimž jsme vnutili naše konzumní chování a zbavili je kořenů. Není obžalobou konkrétních režimů, politiků či podnikatelských dravců, ale jen nás. Příběhy stovek lidí od Temelína jsou vážným varováním: lehkovážné a jednostranné nakládání s dědictvím po předcích nás zbavuje hodnot, nutných pro plný a bohatý udržitelný život.

Sporný megalomanský slepenec elektrárny v Temelíně ještě není dokončen a spuštěn, a již nevratně poškodil život okolní krajiny a jejích obyvatel. Je jen na nás, kdy dáme rozvoji udržitelnější směr, pak jistě bude podobným neštěstím odzvoněno.

RNDr. Oldřich Syrovátka, CSc.

Nový kulturní dům v Březí, který pomáhali stavět místní lidé v tzv. akci Ž.

Hlavní ulice v Březí tak, jak vypadala v 80. letech.

Pohled z kulturního domu. V pozadí budova státního statku a bývalého zámku Vysoký Hrádek, který dnes používá ČEZ jako informační středisko pro JE Temelín.

Typický křížek v polích u hlavní cesty mezi Březím a Křtěnovem.

Budějovická silnice do Křténova. V pozadí dominanta kostela sv. Prokopa, jehož stavba se dochovala jako jediná až do dnešních dnů.

Fürstův dům ve Křténově. V popředí planina po bývalé vesnici. Pomocí pneumatik spalovali dělníci zbytky stromů.

Otec Pavla Chlumeckého u ovocného stromu na zahradě, který chránil před zničením. Obyvatelé si nesměli vzít do nových domovů ani keře ze svých zahrádek. Ty potom shořely v plamenech.

Žemědělská usedlost rodiny Chlumeckých ve Křtěnově těsně před zbouráním. V popředí zbytky stromů u cesty.

Demolice zemědělské usedlosti rodiny Chlumeckých. Jistě si dovedeme představit, co prožíval člověk, který si fotil zánik rodného domu.

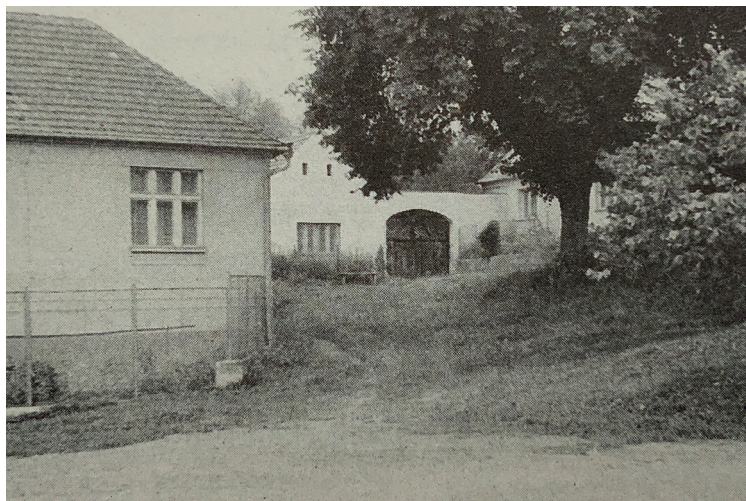
Snímek z roku 1960 nám představuje družstvo požárníků z Podhájí, v popředí je jejich dorost. Tito dobrovolníci nechyběli na žádné významné události své obce.

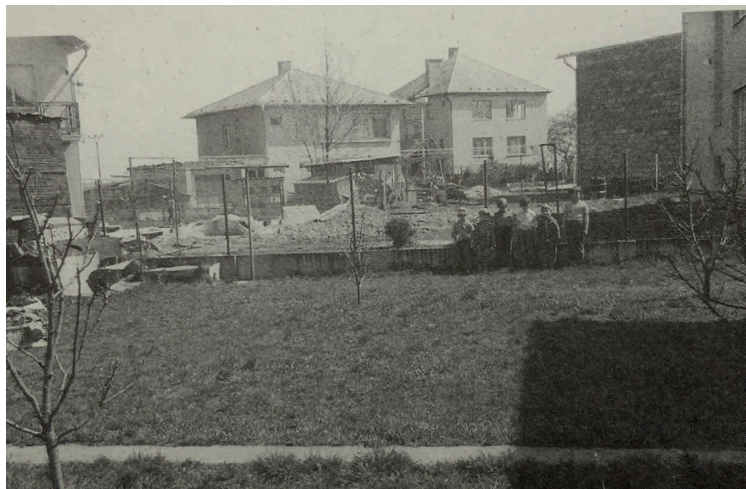
Dětský den v Podhájí v roce 1982. Účastníci oslav už tehdy tušili, co se stane s jejich vesnicí.

Žáci třetí třídy se svým učitelem, kteří navštěvovali obecnou školu ve Křtěnově v roce 1963. Tehdy ještě netušili, že zhruba za dvacet let zůstanou z jejich školy jen ruiny.

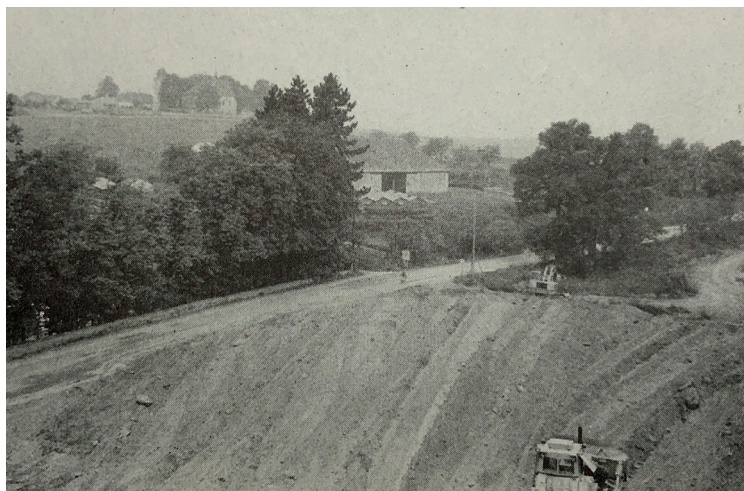
Typický obrázek jihočeské návsi v Březí, který už je zachován pouze na tomto snímku.

Nová zástavba v Březí v 80. letech. Nad těmito domy už byl vynesena rozsudek demolice a jejich majitelé se do nich nestačili nastěhovat.

Dům Bartuškových v Březí těsně před dokončením. Žáhy po kolaudaci musela rodina předat tuto novostavbu elektrárně, která zde zřídila své kanceláře.

Planýrování kolem Březí. Zbytky domů rozhnul buldozer. Na jejich místě plánuje ČEZ lesopark.

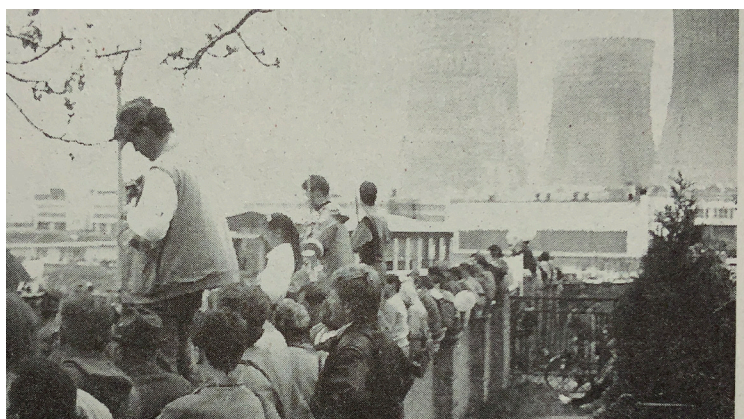
Část obce Březí s kapličkou, v pozadí jedna z novějších staveb.

Stejná část Březí jako na horním snímku, ale už po částečné demolici. Zajímavé je, že z vesnic obyčejně zůstaly jen staré kapličky, které elektrárna opravila.

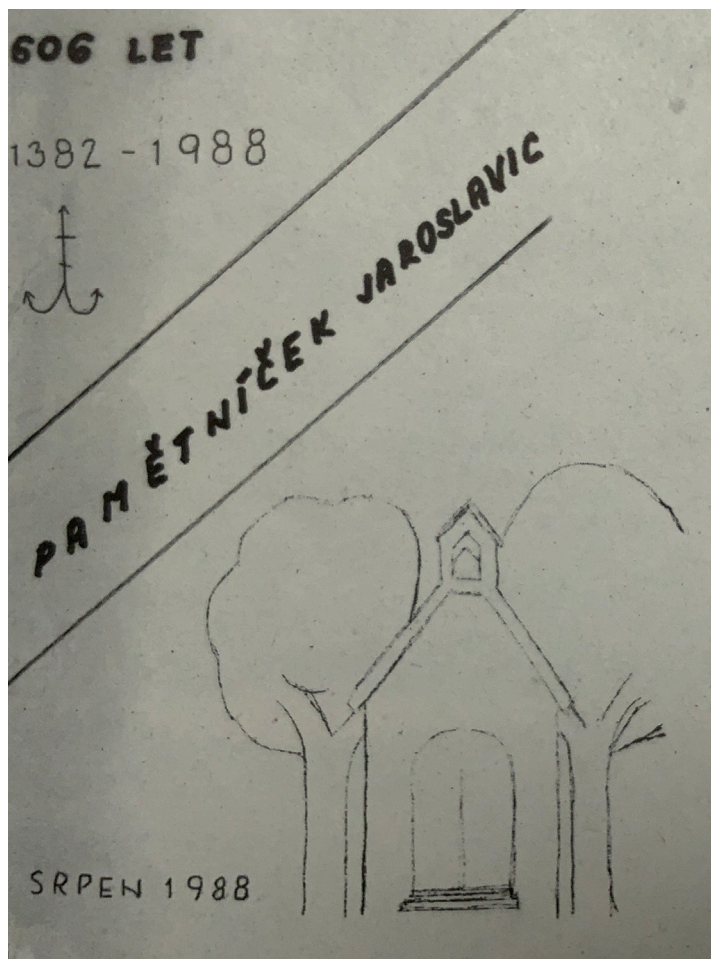
Odpůrci jaderných elektráren se poprvé v tak silném zastoupení sešli na vltavotýnském náměstí na počátku 90. let.

A takto pokračovala demonstrace přímo před branami Temelína.

Shromáždění proti dostavbě Temelína podpořili i protijaderní aktivisté z Rakouska a Německa.

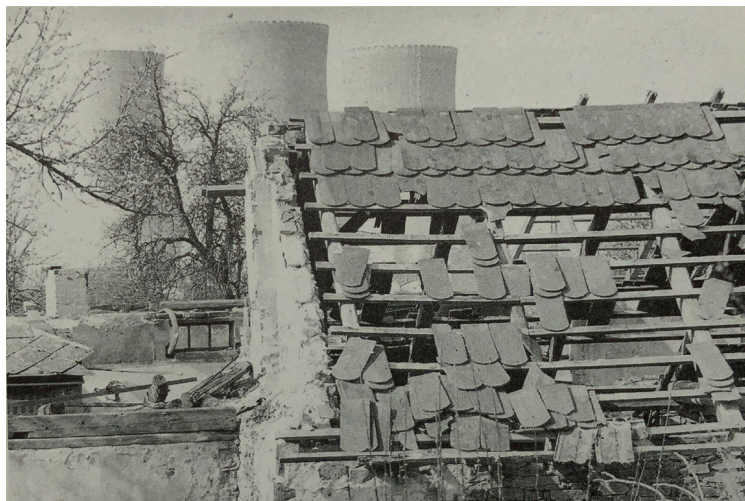
Titulní stránka Pamětníčku Jaroslav (1382 - 1988), který jeho autoři sepsali v srpnu 1988 pro rodáky a přátele.

Loučení s Jaroslavicemi v srpnu 1988 před domem paní Žlůvové. Tato obec musela ustoupit vodám Hněvkovické přehrady.

Národní výbor uspořádal zábavu s občerstvením, kterou obyvatelé vnímali se smíšnými pocity. Tato slavnost znamenala definitivní konec Jaroslavic.

Působivý obrázek s jaroslavickou kaplí, který znali všichni místní obyvatelé. Jeho atmosféra už nenávratně zmizela.

Pomník u obecné školy v Jaroslavcích, který měl tuto obec stále připomínat, zatopila později Hněvkovická přehrada. Při rozloučení stáli čestnou stráž členové známého spolku Vltavan z Purkarc a pionýři.

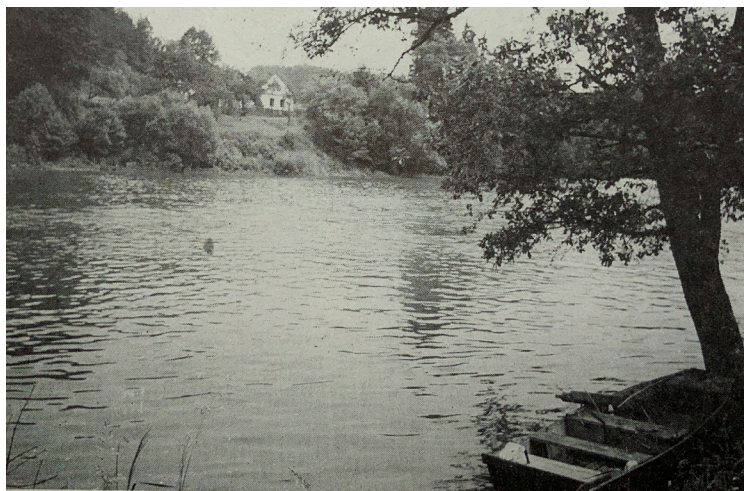
Kamarádky ze školy v Jaroslavicích při posledním setkání v jejich obci, kam se při této příležitosti sjely z celé republiky.

Podobné samoty, jako bylo toto rodné místo paní Žlůvové, lemovaly oba břehy Vltavy.

Pohled na osadu Buzkov v roce 1988 z břehu řeky od Jaroslavic.

Žátišší s pramici u Pardovic. Lodky místních starousedlíků sloužily k přepravě přes vodu na protější stranu řeky.

Voraři na historickém snímku z roku 1946, jak je znali obyvatelé Jaroslavic. Tito plavci po Vltavě svázeli dřevo až do Prahy a na své pouti občas přespávali u Doležalů.

Statek u Doležalů ve stráni nad Vltavou. Přestože byl v Jaroslavicích stavbou nejbližší umístěnou od řeky, jeho majitelé nikdy nepoznali záplavy.

Situační fotografie statku Doležalů před stavbou Hněvkovické přehrady. Voda dnes sahá od meze na protějším břehu až po bližší stěnu statku.

Každoroční setkání rodáků z vesnice kolem Temelína ve Křtěnově na svátek sv. Prokopa.

Hřbitov ve Křtěnově.

Poděkování

Tato kniha vznikla podle vzpomínek rodáků a pamětníků ze zaniklých vesnic u Temelína.

Autor děkuje za vyprávění a poskytnuté fotografie:

Marii Bartuškové, Marii Bezpalcové, Boženě Botovské, MUDr. Marii Hájičkové, Marii Chytráckové, Marii Koudelkové, Zdence Mravcové, Růženě Švehlové, Zdeně Tómkové, Anně Vrzákové, Růženě Žlívové, Františku Bartuškoví, Josefu Božovskému, Bohumilu Doležalovi, Pavlu Chlumeckému, Františku Kurešovi, Václavu Pizingerovi, Ladislavu Růžičkovi, páteru Františku Sobiškoví, Ing. Jiřímu Štabrňákovi, Františku Vrzákoví

Obsah

Předmluva k 2. vydání

Vesnice, které musely zemřít

- I. Hrob věcí vezdejších, dej nám dnes
- II. Je lépe zbourat vlastní dům
- III. Hospoda U Koníčků
- IV. Za zbourání některých osad může proudění větru
- V. V likvidované obci žili ještě pět let lidé
- VI. Žebřík na konci světa
- VII. Obrázky v památníku
- VIII. Nevěřili jsme do poslední chvíle
- IX. Vylidněné vsy vyrabovali zloději
- X. Pod zemí zůstaly kořeny domů
- XI. Muž, který psal
- XII. Když zavřu oči, mohu namalovat každou chalupu Křtěnova
- XIII. Prosili jsme o odklad demolice
- XIV. Do synova domu se nastěhovali cizí lidé
- XV. Stát má k odsunutým lidem stále dluh
- XVI. Před očima zůstaly věže
- XVII. Vzpomínky z paměti nikdo nevymaže
- XVIII. Pole u Temelína nikdo nechce
- XIX. Vesnici u Vltavy připomíná jen pomník
- XX. Dům zmizel v jezeře
- XXI. O domově se mi v noci zdá
- XXII. Farář od Temelína
- XXIII. Tam, kde bohové zůstali

Epilog

Obrazová příloha

Poděkování

Antonín Pelíšek

Lidé od Temelína

Vydavatel: Jihočeské matky, z.s.

Vydáno v Českých Budějovicích v březnu 2021

Fotografie: Slavomír Kubeš, Jaroslav Sýbek a archiv obyvatelů vesnic

Sazba a grafická úprava: Jan Pirgl

Tisk: Typodesign s.r.o., Hany Kvapilové 10, 370 10 České Budějovice

2. vydání

130 stran

Audiokniha ke stažení zdarma a více informací na

www.lideodtemelina.cz

Antonín Pelíšek

*1. 3. 1952 České Budějovice
novinář a publicista*

*Vystřídal různé profese – po střední škole
nákupčí, technik, slévárenský dělník. Krátce
také hrobník, soustružník. Od roku 1990
pracuje jako novinář v různých médiích
například Nový život, Rádio 21, Prostor,
Lidová demokracie, Česká televize, ČTA,
Sedmička, týdeník 5plus2, Mladá fronta
Dnes. Články publikoval i v dalších
periodikách také v zahraničí.*

*Výšly mu knihy beletrie a literatury faktu
Rybí oko, Člověk z pavilónu N, Znamení
touha, Josef Lux, Povodeň jižní Čechy 2002,
Lidé od Temelína (vydaná také v Rakousku),
A po nás planina. Naposledy kniha pro děti
Kuře s modrýma očima, kterou ilustrovaly
děti ze stacionáře Arpida. Zastoupení má
v několika sbírkách prózy vydaných v Čechách
a v Rakousku. Spolupracuje s Českým
rozhlasem jako autor povídek a scénářů.*

Před sebou měl ještě několik dlouhých let cesty pro vodu ke vzdálené studni, protože jeho vlastní, kterou hloubil ve skále se synem, mu muži z elektrárny zakázali. Odříkával si modlitbu za všechny umírající domy. Je jim těžko, nemůžu je opustit. A domy to cítily stejně.

Ještě ani nebyl oběd vařený, hrnce stály na plotně, když před okny zastavilo stěhovací auto. Za dva dny jsem se tam s dcerou vypravila podívat a vzít si zbytek věcí. Zůstala tam celá ložnice a také zařízení v kuchyni. Dům byl už vykradený a napůl zbouraný. Přitom jsem ještě nikomu nepředala klíče. Kolem hořelo všechno, co bylo ze dřeva. I ovocné stromy.

Audiokniha
volně ke stažení na

www.lideodtemelina.cz

